

Vidas Kavaliauskas

Pasaulio kalbos

Mokomoji knyga

Vilnius, 2022

UDK 800.8

Ka-0 Kavaliauskas, Vidas

Pasaulio kalbos / Vidas Kavaliauskas. - Vilnius: Vilniaus verslo kolegija, 2022.
– 56 psl. (Mokomoji knyga)
ISBN 978-609-95431-1-6

Mokomoji knyga skirta Vilniaus verslo kolegijos studentams, pasirinkusiems anglų kalbos ir tarptautinės komunikacijos bakalauro studijų programą. Apžvelgiamos pasaulio kalbų šeimos, grupės, paplitimas žemynuose, kalbos rašto tipas. Plačiausiai pristatomos indoeuropiečių ir kaimyninių šeimų kalbos. Svarbiausi statistiniai duomenys apibendrinti 33 lentelėse.

Ši mokomoji knyga buvo parengta naudojant \LaTeX .
Šis PDF buvo sugeneruotas *TeXworks* programa, 0.6.7 versija (MiKTeX 22.3),
platinama pagal GNU bendrąją viešąją licenciją, 2-oji versija,
kuri yra laisvai prieinama pagal atvirojo kodo licenciją iš <http://miktex.org/>.

Aprobuota: Vilniaus verslo kolegijos Užsienio kalbų katedra
apsvarstė ir rekomendavo spausdinti.

Recenzentės: doc. dr. Regina Kvašytė (Vilniaus universiteto Šiaulių akademija)
doc. dr. Jurga Trimonytė-Bikeliene (Vytauto Didžiojo universitetas)

Maketavo: Alytis Gruodis

ISBN 978-609-95431-1-6
DOI 10.57005/kny.2022.1

©Vidas Kavaliauskas
©Vilniaus verslo kolegija

TURINYS

Pratarmė	4
I. Indoeuropiečių kalbų (ide) šeima	6
II. Uraliečių (finų-ugrų) kalbų šeima	13
III. Tiurkų (turkų-totorių) kalbų šeima	13
IV. Mongolų kalbų šeima	14
V. Tunguzų (tunguzų-mandžiūrų) kalbų šeima	15
VI. Afrazijiečių kalbų šeima	15
VII. Ibero-kaukaziečių kalbų makrošeima	17
VIII. Dravidų kalbų šeima	18
IX. Andamanų kalbų šeima	18
X. Kinų-tibetiečių kalbų šeima	19
XI. Tajų-kadajų (kra-dai) kalbų šeima	20
XII. Hmongų-mjenu (miao-yao) kalbų šeima	20
XIII. Austroazijiečių kalbų šeima	21
XIV. Austroneziečių kalbų šeima	21
XV. Japonų kalbų šeima	22
XVI. Korėjiečių kalbų šeima	23
XVII. Papuasų kalbų makrošeima	23
XVIII. Australiečių kalbų makrošeima	25
XIX. Afrikiečių kalbos	25
XX. Indėnų kalbos	28
XXI. Eskimų-aleutų kalbų šeima	30
XXII. Čiukčių-kamčiadalų (čiukčių-kamčiatkiečių) kalbų šeima	30
XXIII. Jukagyrių kalbų šeima	30
XXIV. Jenisiejaus kalbų šeima	31
XXV. Izoliuotos kalbos	31
XXVI. Neklasifikuotos kalbos	32
XXVII. Kreolinės kalbos	32
XXVIII. Esperanto kalba	33
Priedai	34
Kontroliniai klausimai ir užduotys	39
Literatūra ir šaltiniai	55

PRATARMĖ

Prancūzijos Akademija 1929 metais paskelbė, kad pasaulyje yra 2 796 kalbos. Nuo to laiko kalbotyros darbuose nuolat buvo nurodoma 3 000 pasaulio kalbų. XX a. antroje pusėje atlikti išsamesni tyrimai leido gerokai patikslinti šį skaičių – buvo teigiama, jog pasaulyje yra apie 6 000–6 500 kalbų. 2022 m. duomenys rodo, kad fiksuotų kalbų yra beveik 7 500 (į šį skaičių patenka ir maišytos kalbos, kalbų pidžinai, tarmės, virstančios kalbomis, neseniai išnykusios kalbos [1]). Reikėtų pažymėti, kad ne visų žemynų kalbos ištirtos, kad neretai sudėtinga tiksliai nurodyti savarankiškos kalbos ir jos tarmių skirtumus ir kt. Dažnai nesutariama, ar aptariama kalba yra savarankiška kalba ar tik kitos kalbos tarmė. Tai priklauso ne tik nuo fonologinių, leksinių ar gramatinių kalbų skirtumų, bet ir nuo naudojamos skirtingos rašto sistemos, politinių, kultūrinių, socialinių ir kitų priežasčių.

Pasaulio kalbos įvairiai klasifikuojamos. Populiariausia genetinė, arba genealoginė, kalbų klasifikacija, pagal kurią kalbos skirstomos į giminingas makrošeimas (kelias daugiau ar mažiau artimas kalbų šeimas), šeimas, išsivysčiusias iš vienos prokalbės. Šeimos smulkiau skirstomos į šakas, atšakas, grupes, pogrupius. Kalbininkai neturi vienos nuomonės dėl pasaulio kalbų šeimų skaičiaus. Manoma, kad turėtų būti apie 120 kalbų šeimų (kartais nurodoma apie 150–200). Kiekviena tokia šeima apima iš vienos kalbos – vadinamosios prokalbės – kilusias ir dėl skirtingos raidos nutolusias kalbas. Yra geneologiškai izoliuotų (88), kol kas neklasifikuotų (51), kreolinių (92), dirbtinai sukurtų kalbų. Gausiausia kaip gimtoji yra kinų kalba (1,52 mlrd. vartotojų yra pirmoji kalba). Didžiausios kalbų šeimos – Nigerio-Kongo makrošeima (iš viso 1 551 kalba), indoeuropiečių (3,44 mlrd. kalbančiųjų). Daugiausia kalbų yra Papua Naujojoje Gvinėjoje (852).

Labai daug kalbų yra nykstančių, jas vartoja keli šimtai, dešimtys ar tik pavieniai žmonės. Kalbos išlikimui reikalinga bent 100 000 kalbančiųjų. XXI a. pradžioje daugiau kaip pusė gyvųjų kalbų patiria išnykimo riziką. Atskiras grupes sudaro dirbtinės kalbos, kai kurios iš jų (esperanto, interlingva) yra natūralaus tipo – sukurtos iš gyvųjų kalbų. Kurčiųjų vartojamos gestų kalbos. Socialinės, politinės priežastys gali lemti kalbų kitimą ar naujų formavimąsi. Dažnas reiškinys yra dvikalbystė, daugiakalbystė. Sumišus dviem ar kelioms kalboms susidaro pidžinai, o iš jų gali susiformuoti naujos kalbos, vadinamos kreolinėmis kalbomis. Taigi ir XXI amžiuje pasaulio kalbų skaičius greičiausiai ne vieną kartą bus koreguojamas. Kalbai gali būti suteikiamas valstybinės (oficialios) arba regioninės kalbos statusas. Jungtinių Tautų oficialiosios kalbos yra anglų, prancūzų, ispanų, rusų, kinų, arabų. Europos Sąjungos oficialiosios kalbos yra 24: airių, anglų, bulgarų, čekų, danų, estų, graikų, ispanų, italų, kroatų, latvių, lenkų, lietuvių, maltiečių, olandų, portugalų, prancūzų, rumunų, slovakų, slovėnų, suomių, švedų, vengrų, vokiečių.

Šioje mokomojoje knygoje, kuri pirmiausia skiriama Vilniaus verslo kolegijos studentams, pasirinkusiems anglų kalbos ir tarptautinės komunikacijos bakalauro studijų programą, remiantis naujausia medžiaga [2-14], pateikiamas išsamus dabartinių pasaulio kalbų vaizdas. Įvairiais aspektais analizuojamos kalbos yra aptariamasi tokiu principu: iš pradžių trumpai pristatoma kalbų šeima, po to pateikiama apibendrinamoji lentelė, kurioje nurodoma šeimos šakos, jų savarankiškos didžiausios kalbos, svarbesni statistiniai duomenys (ta kalba šnekančiųjų skaičius, jos paplitimas pasaulyje, kalbos rašto tipas). Plačiausiai pristatomos indoeuropiečių ir kaimyninių šeimų kalbos. Pavieniais atvejais duomenys apie kalbas nepretenduoja būti visiškai tikslūs, mat įvairiuose šaltiniuose jie pateikiami nevienodai.

Knygoje statistiniai duomenys apibendrinti 33 lentelėse. Jose skaitytojas ras įvai-

riausios informacijos apie kalbas. Čia nurodomos ir svarbiausios mirusios kalbos (jos išskirtos *pasviruoju šriftu*).

Leidinio pabaigoje pateikiami apibendrinamieji klausimai, kontrolinės užduotys ir savarankiško darbo pratimai.

Autorius nuoširdžiai dėkoja recenzentėms – doc. Reginai Kvašytei ir doc. Jurgai Trimonytei-Bikelienei – ir visiems Vilniaus verslo kolegijos Užsienio kalbų katedros kolegoms, perskaičiusiems rankraštį ir padėjusiems pagerinti leidinį.

2022.07.16

I. INDOEUROPIEČIŲ KALBŲ (*ide*) ŠEIMA

Šiandien galbūt atrodo keista, kad dar prieš 250 metų pasaulio kalbų giminystės ryšiai nebuvo nustatyti, kad kalbotyros mokslas šiuo klausimu žengė tik pirmuosius žingsnius. Lemiamos reikšmės kalbos mokslo raidai turėjo pakartotinis Indijos ir sanskrito „atradimas“ XVIII a. antroje pusėje. Pasirodė, kad taip toli nuo Europos gyvenantys žmonės šneka kalba, labai panašia į graikų ir lotynų kalbas, kad jų kalba yra net tobulesnė. Anglų mokslininkas ir politikas Viljamas Džonsas^a 1784 m. įkūrė Indijoje Rytų kultūros institutą ir pradėjo planingai tyrinėti sanskritą, jį lyginti su kitomis kalbomis. Jis paskelbė keturias labai svarbias išvadas:

- a) ne tik žodžių šaknų, bet ir gramatinių formų panašumas negali būti atsitiktinis;
- b) tas panašumas liudija, kad kalbos yra giminiškos ir kilusios iš vieno šaltinio;
- c) tas šaltinis, galimas dalykas, jau nebeegzistuoja;
- d) be lotynų, graikų ir sanskrito, tai pačiai kalbų šeimai priklauso ir germanų, keltų, iranėnų kalbos (taip praktiškai teisingai nurodomos 6 indoeuropiečių šakos).

Šias idėjas XIX a. pradžioje ir viduryje sėkmingai išplėtojo jau tikrieji kalbotyros specialistai, mokslininkai kalbininkai, sukūrę vadinamąjį lyginamąjį istorinį metodą ir padėję tvirtus pamatus istorinei kalbotyrai, – tai vokiečių mokslininkai Francas Bopas^b, Frydrichas Šlėgelis^c, Augustas Šleicheris^d, danas Rasmus Kristianas Raskas^e ir kiti. Ypač svarbus F. Bopo mokslinis darbas – knyga *Apie sanskrito kalbos asmenavimo sistemą, lyginant ją su graikų, lotynų, persų ir germanų kalbų atitinkamomis sistemomis, su epizodais tikslių metriškų vertimų iš „Ramajanos“ ir „Mahabharatos“ originalų ir keletu ištraukų iš Vėdų*, kurioje kalbama apie neginčijamą minimų kalbų giminystę. F. Bopas 1823 m. jau „atranda“ ir lietuvių kalbą, lygindamas ją su kitomis giminiškomis kalbomis. 1833–1852 m. F. Bopas išleido tritomę Lyginamąją sanskrito, avestos, graikų, lotynų, lietuvių, senosios slavų, gotų ir vokiečių kalbų gramatiką. Beje, šiam mokslininkui priklauso ir termino *indoeuropiečiai* autorystė.

Lyginamasis kalbotyros metodas padėjo atrasti būdus, kaip, lyginant įvairių giminiškų kalbų garsus ir formas, galima atstatyti pirmykštį kalbų vaizdą. Kalbininkai jau galėjo tiksliai nustatyti, kurie kalbos reiškiniai yra paveldėti iš senų senovės, o kurie tėra naujesnių laikų padariniai.

Tokiu būdu nustatyta, kad iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų daugiausia senosios prokalbės ypatybių išlaikiusi lietuvių kalba. Imta nepaprastai ja domėtis, ji gretinta su pačiais seniausiais indoeuropiečių rašytiniais paminklais. Mūsų kalbai pasaulio kalbininkai suteikė gražų titulą – *archajiškiausioji iš gyvųjų indoeuropiečių šeimos kalbų*, vadino ją savotišku muziejumi po atviru dangumi.

Apskritai XIX a. pabaigoje lietuvių kalbos tyrimai daugelyje šalių tapo labai madingi. Lietuvių kalba labai domėjosi ir vokiečių kalbininkas A. Šleicheris. Jis XIX a. vidury atvyko į lietuviškus Rytų Prūsijos kaimus tirti ir mokytis lietuvių kalbos iš pačių žmonių lūpų. Perskaitęs K. Donelaičio „Metus“ jis pavadino kūrinių pasauliniu literatūros šedevru ir rašė: „Kaip gaila, kad žūva tokia kalba, kuri formos tobulumu

^aWilliam Jones (1746 – 1794) – anglų filologas, orientalistas, vertėjas, vienas mokslinių Indijos studijų bei lyginamosios kalbotyros pradininkų Europoje.

^bFranz Bopp (1791 – 1867) – vokiečių kalbininkas, vienas lyginamosios kalbotyros bei indoeuropeistikos pradininkų.

^cFriedrich Schlegel (1772 – 1829) – vokiečių rašytojas, literatūrologas, filosofas, žymiausias ankstyvojo romantizmo teoretikas.

^dAugust Schleicher (1821 – 1868) – vokiečių kalbininkas, žymiausias XIX a. vidurio indoeuropeistas, sukūrė genealoginio kalbų medžio teoriją.

^eRasmus Christian Rask (1787 – 1832) – danų kalbininkas ir orientalistas, vienas indoeuropeistikos ir lyginamosios kalbotyros pradininkų.

galėtų lenktyniauti su graikų, romėnų ir indų kūriniams“. 1856 m. Prahoje jis išleido vokiškai parašytą mokslinę lietuvių kalbos gramatiką. Mūsų gimtąja kalba žavėjosi ir žymusis prancūzų kalbininkas Antuanas Mejė ^a, Lietuvoje lankęsis tris kartus. Šis kalbininkas nuolat įvairiomis progomis pabrėždavo lietuvių kalbos archajiškumą. Visą pasaulį kažkada apskriejo dabar jau chrestomatinis jo posakis: „*Tas, kuris nori žinoti, kaip kalbėjo mūsų proseneliai, turi atvažiuoti pasiklaudyti, kaip kalba lietuvis valstietis*“.

Taigi XIX a. atrastas lyginamasis istorinis metodas padėjo įtikinamai įrodyti bendrą visų indoeuropiečių kalbų kilmę. Vėlesni XX a. tyrimai tai patvirtino. Šiandien galima drąsiai teigti, kad prieš 7 tūkstančius metų dar nebuvo graikų, lotynų, rusų, lenkų, vokiečių, anglų, lietuvių ir kitų dabarties kalbų. Tuo metu gyvavo kitos kalbos, viena iš jų – indoeuropiečių prokalbė. Indoeuropiečių prokalbė vėliau apie 2–3 tūkstantmetį prieš Kristų pradėjo skilinėti į tarmes, iš tų tarmių formavosi atskiros prokalbės, kurios savo ruožtu vėl skilinėjo į tarmes, kurių pagrindu pamažu išsivystė visos šiandieninės indoeuropiečių kalbos.

Pirmąkart indoeuropietiškujų kalbų motina – prokalbė – turėjusi ilgųjų ir trumpųjų balsių sistemą; pusbalsius *l, m, n, r*; keturias eiles sprogstamųjų priebalsių (*b, d, g; p, t, k; bh, dh, gh; ph, th, kh*); laisvą nefiksuotą kirtį; akūtinę ir cirkumfleksinę priegaidę; darybines ir kaitybines funkcijas atliekančias priesagas; neturėjusi priešdėlių – būsimieji indoeuropiečių kalbų priešdėliai buvo atskiri žodžiai. Bendri indoeuropiečių kalbų veldiniai, perimti iš prokalbės, yra *avis, medus, motina, brolis, sesuo, sūnus, akis, vilkas, angis, saulė, ugnis, vanduo, diena, naktis, gyvas, naujas, pilnas, būti, būti, mirti, vienas, du, trys, keturi, penki, šeši, aš, tu, kas, tas, Dievas* ir kiti.

Kurioje vietoje reikėtų ieškoti indoeuropiečių tėvynės? Į šį klausimą nėra vieno ir tikslaus atsakymo. Kalbotyros istorija galėtų teikti nemažai skirtingiausių, netgi prieštaringų atsakymų ir interpretacijų. Mokslininkų Viačeslavo Ivanovo ^b ir Tamazo Gamkrelidzės ^c tyrimai rodo, kad indoeuropiečių protėvynė galėjusi būti Mažajoje Azijoje, tarp pietinės Užkaukazės ir šiaurinės Mesopotamijos, tarp Tigro ir Eufrato, kur, anot legendos, buvęs Babilono (Babelio) bokštas. Anot mokslininkų, indoeuropiečiai turėjo labai intensyvius kontaktus su afrazijiečiais ir kartvelais [3].

Šiandienos kalbininkai sutaria dėl indoeuropiečių šeimos (trumpinys – *ide*) kalbų skirstymo į smulkesnes genealogines šakas, rodančias dar didesnę kalbų tarpusavio giminytės laipsnį. Išskiriama 10 gyvųjų kalbų šakų (dvi šakos – anatolių ir tocharų – jau mirusios). Dabartinės indoeuropiečių (*ide*) šakų kalbos labai nevienodos (ir pagal gyvųjų kalbų, ir pagal gyventojų, vartojančių tas kalbas, skaičių). Pagal gyventojų skaičių XXI a. pradžios *ide* kalbų šakų vaizdas pateiktas 1 lentelėje.

Šiandien indoeuropiečių kalbų šeima dominuoja pasaulyje pagal gyventojų skaičių, lenkdama kitas pasaulio kalbų šeimas (žr. p. 34). Jos kalbos išplitusios visuose žemynuose, ypač Europoje, Azijoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Australijoje. Tai geriausiai ir išsamiausiai ištyrinėta pasaulio kalbų šeima.

^aAntoine Meillet (1866 – 1936) – prancūzų kalbininkas, vienas žymiausių lyginamosios kalbotyros kūrėjų, sociologinės krypties pradininkų.

^bВячеслав Всеволодович Иванов (1929 – 2017) – rusų kalbininkas, vertėjas, semiotikas ir antropologas, vienas žymiausių XX a. antrosios pusės indoeuropeistų.

^cთამაზ გამყრელიძე, Tamaz Gamkrelidze (1929 – 2021) – kartvelų kalbininkas, orientalistas, vienas žymiausių XX a. antrosios pusės indoeuropeistų.

1 lentelė. IDE ŠEIMOS KALBŲ ŠAKOS

Nr.	<i>ide</i> kalbų šakos	Gyventojų, vartojančių tos šakos kalbas, skaičius
1.	Indai	1 420 mln.
2.	Italikai (romanai)	957 mln.
3.	Germanai	550 mln.
4.	Slavai	291 mln.
5.	Iranėnai	184 mln.
6.	Graikai	14 mln.
7.	Armėnai	6 mln.
8.	Albanai	6 mln.
9.	Baltai	5,7 mln.
10.	Keltai	2,1 mln.

2 lentelė. IDE ALBANŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Albanų <i>Dakų</i> <i>Ilyrų</i>	lotynų	6 mln.	Albanija, Kosovas (valstybinė kalba)

3 lentelė. IDE ARMĖNŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Armėnų <i>Trakų</i> <i>Frigų</i>	armėnų	6 mln.	Armėnija (valstybinė kalba) ir kt.

4 lentelė. IDE BALŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Lietuvių	lotynų	3,5 mln.	Lietuva (valstybinė kalba) ir kt.
2.	Latvių <i>Prūsų</i> <i>Jotvingių</i> <i>Kuršių</i> <i>Žiemgalių</i> <i>Sėlių</i>	lotynų lotynų	2 mln.	Latvija (valstybinė kalba) ir kt.

5 lentelė. IDE GRAIKŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Graikų <i>Senoji graikų</i>	graikų graikų	14 mln.	Graikija, Kipras (valstybinė kalba)

6 lentelė. IDE KELTŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Airių	lotynų	1,2 mln.	Airija (valstybinė kalba)
2.	Valų (velsų)	lotynų	0,6 mln.	Velsas (D. Britanija)
3.	Bretonų	lotynų	0,26 mln.	Prancūzija
4.	Škotų gėlų	lotynų	0,06 mln.	Škotija (D. Britanija)
5.	Kornų	lotynų	600	D. Britanija
6.	Meniečių <i>Galų</i>	lotynų	1 600	Meno salos (D. Britanija)

7 lentelė. IDE GERMANŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
Šiaurės – skandinavų grupė				
1.	Švedų	lotynų	13 mln.	Švedija, Suomija (valstybinė kalba)
2.	Danų	lotynų	6 mln.	Danija (valstybinė kalba)
3.	Norvegų	lotynų	5,3 mln.	Norvegija (valstybinė kalba)
4.	Islandų	lotynų	0,32 mln.	Islandija (valstybinė kalba)
5.	Farerų (fareriečių)	lotynų	0,07 mln.	Farerų salos (Danija) (valstybinė kalba)
Vakarų grupė				
1.	Anglų	lotynų	390 mln.	žr. p. 35
2.	Vokiečių ^a	lotynų	100 mln.	Vokietija, Austrija, Šveicarija, Lichtenšteinas, Liuksemburgas (šių šalių valstybinė kalba), Italija
3.	Olandų ^a	lotynų	25 mln.	Olandija, Belgija, Aruba, Surinamas, Sen Martenas (valstybinė kalba)
4.	Afrikanų (afrikansas)	lotynų	7,3 mln.	PAR (valstybinė kalba)
6.	Škotų	lotynų	1,6 mln.	D. Britanija, Airija
7.	Vakarų fryzų	lotynų	0,87 mln.	Olandija
8.	Šiaurės fryzų	lotynų	0,01 mln.	Vokietija
9.	Liuksemburgiečių	lotynų	0,43 mln.	Liuksemburgas (valstybinė kalba)
10.	Jidiš <i>Saksų</i> <i>Frankų</i>	hebrajų	0,37 mln.	Europos šalys
Rytų grupė				
	<i>Gotų</i>			
	<i>Burgundų</i>			
	<i>Vandalų</i>			

^a su tarmėmis, kurios kartais laikomos atskiromis kalbomis

8 lentelė. IDE ITALIKŲ (romanų) ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Ispanų	lotynų	485 mln.	žr. p. 37
2.	Portugalų	lotynų	233 mln.	žr. p. 37
3.	Prancūzų	lotynų	125 mln.	žr. p. 38
4.	Italų	lotynų	65 mln.	Italija, San Marinas, Šveicarija, Vatikanas (valstybinė kalba)
5.	Rumunų	lotynų	24 mln.	Rumunija, Moldova (valstybinė kalba)
6.	Katalonų	lotynų	5 mln.	Andora (valstybinė kalba), Ispanija, Prancūzija
7.	Siciliečių	lotynų	4,7 mln.	Italija
8.	Lombardų	lotynų	3,9 mln.	Italija, Šveicarija
9.	Venetų	lotynų	3,5 mln.	Italija
10.	Galisų	lotynų	3,1 mln.	Ispanija, Portugalija
11.	Sardinų	lotynų	1,2 mln.	Sardinija (Italija)
12.	Pikardų	lotynų	0,7 mln.	Prancūzija, Belgija
13.	Pjemontiečių	lotynų	0,7 mln.	Italija
14.	Friulų	lotynų	0,6 mln.	Italija
15.	Valonų	lotynų	0,6 mln.	Belgija
16.	Arpitanų (frankoprovensalų)	lotynų	0,23	Prancūzija, Italija, Monakas
17.	Oksitanų (provansalų)	lotynų	0,22 mln.	Prancūzija, Ispanija, Italija, Monakas
18.	Asturiečių (asturių)	lotynų	0,2 mln.	Ispanija, Portugalija
19.	Estremadūriečių	lotynų	0,2 mln.	Ispanija
20.	Korsikiečių (korsų)	lotynų	0,15 mln.	Korsika (Prancūzija)
21.	Reto-romanų (romanšų)	lotynų	0,04 mln.	Šveicarija (valstybinė kalba)
22.	Ladinų	lotynų	0,03 mln.	Italija
23.	Mirandų (mirandiečių)	lotynų	0,015 mln.	Portugalija

tęsinys kitame lape

8 lentelė (tesinys). IDE ITALIKŲ (romanų) ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
24.	Aragoniečių	lotynų	0,012 mln.	Ispanija
25.	Istriečių	lotynų	1 500	Kroatija
26.	Lotynų <i>Osku</i> <i>Umbru</i>	lotynų		Vatikanas (valstybinė kalba)

9 lentelė. IDE SLAVŲ ŠAKA

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
Rytų slavų grupė				
1.	Rusų	kirilika	160 mln.	Rusija, Baltarusija, Kazachstanas (šių šalių valstybinė kalba), kitos buvusios SSRS respublikos
2.	Ukrainiečių	kirilika	34 mln.	Ukraina (valstybinė kalba)
3.	Baltarusių <i>Senoji rytų slavų (rusų)</i>	kirilika	4 mln.	Baltarusija (valstybinė kalba)
Vakarų slavų grupė				
1.	Lenkų	lotynų	40 mln.	Lenkija (valstybinė kalba) ir kt.
2.	Čekų	lotynų	13,4 mln.	Čekija (valstybinė kalba)
3.	Slovakų	lotynų	7 mln.	Slovakija (valstybinė kalba)
4.	Kašubų	lotynų	0,11 mln.	Lenkija
5.	Sorbų (lužicų) <i>Polabų</i>	lotynų	0,02 mln.	Vokietija
Pietų slavų grupė				
1.	Serbų	kirilika	11 mln.	Serbija, Kosovas (valstybinė kalba), Juodkalnija
2.	Bulgarų	kirilika	8,2 mln.	Bulgarija (valstybinė kalba)
3.	Kroatų	lotynų	6 mln.	Kroatija (valstybinė kalba), Serbija
4.	Bosnių	lotynų	2,7 mln.	Bosnija ir Hercegovina (valstybinė kalba)
5.	Slovėnų	lotynų	2,3 mln.	Slovėnija (valstybinė kalba)
6.	Makedonų	kirilika	1,8 mln.	Šiaurės Makedonija (valstybinė kalba)
7.	Juodkalniečių <i>Senoji slavų bažnytinė</i>	lotynų glagolika, kirilika	0,27 mln.	Juodkalnija (valstybinė kalba)

10 lentelė. IDE IRANĖNŲ ŠAKA (iš 85 iranėnų kalbų pateikiamos didžiausios kalbos)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Persų	arabų	60 mln.	Iranas (valstybinė kalba)
2.	Puštų (puštūnų, afganų) (vidurio puštų, šiaurės puštų, pietų puštų)	arabų	54 mln.	Afganistanas (pietų puštų – Afganistano valstybinė kalba), Pakistanas
3.	Kurdų (vidurio kurdų, šiaurės kurdų, pietų kurdų)	arabų, lotynų	25 mln.	Turkija, Irakas (vidurio kurdų – Irako valstybinė kalba), Iranas, Sirija
4.	Dari	arabų	9,4 mln.	Afganistanas
5.	Beludžių	arabų	9 mln.	Pakistanas, Iranas, Afganistanas
6.	Tadžikų	kirilika	8,1 mln.	Tadžikistanas (valstybinė kalba), Uzbekistanas
7.	Hazaragių (hazara)	arabų	3,6 mln.	Afganistanas
8.	Lurių (šiaurės lurių, pietų lurių)	arabų	3 mln.	Iranas
9.	Gilakių	arabų	2,5 mln.	Iranas
10.	Mazandaranių	arabų	2,3 mln.	Iranas

tesinys kitame lape

10 lentelė (tęsinys). IDE IRANĖNŲ ŠAKA (iš 85 iranėnų kalbų pateikiamos didžiausios kalbos)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
11.	Zazakių (pietų zazakių, šiaurės zazakių)	lotynų	2 mln.	Turkija
12.	Bakhtiarų	arabų	1,24 mln.	Iranas
13.	Lakių	arabų	1,2 mln.	Iranas
14.	Osetinų	kirilika	0,6 mln.	Šiaurės Osetija (Rusija), Pietų Osetija (Sakartvelas)
15.	Talyšų	kirilika, lotynų	0,22 mln.	Azerbaidžanas, Iranas
	<i>Avestos</i>			
	<i>Senoji persų</i>			
	<i>Skitų</i>			
	<i>Sogdų</i>			

11 lentelė. IDE INDŲ ŠAKA (iš 219 indų kalbų pateikiamos didžiausios kalbos)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Hindi	devanagari	395 mln.	Indija (valstybinė kalba)
2.	Bengalų	bengalų	230 mln.	Bangladešas (valstybinė kalba), Indija
3.	Pandžabų (rytų pandžabų, vakarų pandžabų)	arabų, devanagari	115 mln.	Pakistanas, Indija
4.	Marathų	devanagari	90 mln.	Indija
5.	Urdu	arabų	70 mln.	Pakistanas (valstybinė kalba), Indija
6.	Gudžaratų	gudžaratų	57 mln.	Indija
7.	Bhodžpurių	devanagari, kaiti	52 mln.	Indija, Nepalas
8.	Orijų (odijų)	orijų (odijų)	35 mln.	Indija
9.	Maithilių	devanagari, kaiti	34 mln.	Indija, Nepalas
10.	Sindhų	arabų, devanagari	33 mln.	Pakistanas, Indija
11.	Saraikių (seraikių)	arabų	26 mln.	Pakistanas, Indija
12.	Magahių	devanagari	20,7 mln.	Indija
13.	Čatisgarhių	devanagari	16,3 mln.	Indija
14.	Nepalų	devanagari	16 mln.	Nepalas (valstybinė kalba), Indija
15.	Sinhalų	sinhalų	15,6 mln.	Šri Lanka (valstybinė kalba)
16.	Asamų	bengalų	15,3 mln.	Indija
17.	Čitagonių	arabų, bengalų	13 mln.	Bangladešas
18.	Rangpurių	bengalų	10,5 mln.	Bangladešas, Indija
19.	Silhetų	bengalų	10 mln.	Bangladešas, Indija
20.	Harijanvių	devanagari	9,8 mln.	Indija
21.	Marvarių	devanagari, arabų	7,9 mln.	Indija, Pakistanas
22.	Kašmyrų	arabų, devanagari	7,1 mln.	Indija, Pakistanas
23.	Kanaujų	devanagari	6 mln.	Indija
24.	Konkanių	devanagari	5,9 mln.	Indija
25.	Bundelių	devanagari	5,6 mln.	Indija
26.	Malvių	devanagari	5,4 mln.	Indija
27.	Sadrių	devanagari, bengalų	5,1 mln.	Indija, Bangladešas
28.	Bandžarų (Iambadi)	devanagari	5 mln.	Indija
29.	Hindko (šiaurės hindko, pietų hindko)	arabų	4,7 mln.	Pakistanas

tęsinys kitame lape

11 lentelė (tęsinys). IDE INDŲ ŠAKA (iš 219 indų kalbų pateikiamos didžiausios kalbos)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
30.	Avadų	devanagari	4,3 mln.	Indija, Nepalas
31.	Mevarių	devanagari	4,2 mln.	Indija
32.	Romų (čigonų)	lotynų, kirilika	3,5 mln.	Europos šalys
33.	Maldyvų	thaana (maldyvų)	0,34 mln.	Maldyvai (valstybinė kalba)
34.	Sanskritas <i>Vedų</i> <i>Pali</i>	devanagari		Indija ir kt.

12 lentelė. IDE ANATOLŲ ŠAKA (mirusi kalbų šaka)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	<i>Hetitu</i>			
2.	<i>Luvitu</i>			

13 lentelė. IDE TOCHARŲ ŠAKA (mirusi kalbų šaka)

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	<i>Tocharų A</i>			
2.	<i>Tocharų B</i>			

Indijoje valstybinėmis kalbomis paskelbtos hindi ir anglų kalbos, dar 21 kalba turi oficialų regioninės kalbos statusą: asamų, bengalų, dogrių, gudžaratų, kašmyrų, konkanių, maithilių, marathų, nepalų, orijų (odijų), pandžabų, sanskrito, sindhų, urdu; kanadų (kanarų), telugų, tamilų, malajalų (dravidų kalbų šeima); boro (bodo), meitei (manipurių) (kinų-tibetiečių kalbų šeima), santhalių (austroazijiečių kalbų šeima). Urdu kalba kartu su anglų kalba valstybinės kalbos statusą turi Pakistane.

Ne visų indoeuropiečių šeimos kalbų klasifikacija yra nusistovėjusi. Pasaulio kalbininkai daugiausia nesutaria dėl kai kurių iranėnų ir indų šakų kalbų statuso – neretai sudėtinga tiksliai nustatyti, ar aptariama kalba yra savarankiška kalba, ar tik kitos kalbos tarmė. Pavyzdžiui, avadhi, baghelių, čhatigarhių kalbos neretai laikomos standartizuotos hindi kalbos tarmėmis; maithilių kalba anksčiau buvo laikoma hindi ir bengalų kalbų tarme, o saraikių kalba – pandžabų ir sindhų kalbų tarme. Diskutuojama ir dėl kitų kalbų statuso (pvz., nurodoma ne viena, o 4 atskiros pašajų kalbos; ne viena, o 5 tharų kalbos, skiriamos 2 sadrių kalbos, 2 konkanių (konkanių ir Goa konkanių) kalbos ir kt.).

Daug painiavos ir dėl persų kalbos ir jos variantų: neretai net tadžikų ir dari kalbos nurodomos kaip persų kalbos tarmės. Mokslininkai *ide* indų ir iranėnų kalbų šakas kartais jungia į vieną indoiranėnų kalbų šaką. Skiriamos ir kelios graikų (pvz., cakonių tarmė, labiausiai nutolusi nuo bendrinės kalbos, laikoma atskira kalba), vokiečių, fryzų, italų, ispanų kalbos, lietuvių kalbos žemaičių tarmė kartais laikoma atskira kalba. Tokios painiavos atsiranda ir dėl politinių, geografinių, sociolingvistiinių aplinkybių, skirtingų naudojamų rašto tipų ir kitų priežasčių. XXI a. pradžioje fiksuojama apie 440 *ide* šeimos kalbų (įskaitant atskirų kalbų variantus tarmes).

II. URALIEČIŲ (FINŲ-UGRŲ) KALBŲ ŠEIMA

Uraliečių šeimos kalbos vartojamos Europos šiaurėje, Europos centre ir apie Uralo kalnus. Šios šeimos kalbomis šneka daugiau kaip 20 milijonų žmonių. Ją sudaro daugiau kaip 30 kalbų. Kalbininkai nesutaria dėl kai kurių kalbų statuso – pavyzdžiui, vieni samių (lapių) kalbą laiko viena kalba, kiti jos atskiras tarmes laiko savarankiškomis kalbomis ir skiria net 10 samių kalbų. Mordvių kalba, anksčiau laikyta savarankiška kalba, dabar skiriama į 2 atskiras kalbas: erzių ir mokšų. Pagal kalbėtojų skaičių didžiausia – ugrų šaka (apie 13 milijonų žmonių), kurioje išskirtinę vietą užima į Europos vidurį nuo Uralo kalnų pasitraukusi vengrų kalba (Vengrijos valstybinė kalba), kitos 2 gyvos kalbos yra nykstančios (chantų – 9 500 kalbėtojų, mansių – apie 900; abi kalbos vartojamos Rusijoje). Iš finų šakos geografinė prasme artimiausios mums suomių (valstybinė Suomijos kalba) ir estų (valstybinė Estijos kalba) kalbos. Mažiausia šioje šeimoje – samodų šaka (jos 5 kalbomis tešneka apie 23 100 gyventojų; didžiausia kalba – nencų (21 800), vartojama Rusijoje). Šiai šeimai dar priklauso kiek daugiau kalbančiųjų turinčios taip pat nykstančios Rusijoje esančios marių (500 000 kalbos vartotojų), udmurtų (324 000), komių (210 000) ir kt. kalbos.

Šios šeimos (tiksliau – finų šakos) pėdsakų yra ir mūsų šalyje. Manoma, kad, prieš ateinant indoeuropietiškiems baltams į dabartines Latvijos, Lietuvos teritorijas, čia gyventa finų. Finų kalbų pėdsakų galime rasti ir lietuvių kalboje (skolinių, vandenvardžių, vietovardžių). Tačiau šiandien greta gyvenančios lietuvių ir latvių kalbos yra negiminiškos finų kalboms. Dažnas nustemba, sužinojęs, kad lietuvių kalba yra kur kas artimesnė Irano, Afganistano ar Indijos kalboms nei visai čia pat esančiai estų ar suomių kalbai. Kai kurie kalbininkai šią kalbų šeimą dar vadina finų-ugrų kalbų šeima.

14 lentelė. URALIEČIŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Vengrų	lotynų	12,5 mln.	Vengrija, Rumunija
2.	Suomių	lotynų	5,7 mln.	Suomija
3.	Estų	lotynų	1,1 mln.	Estija
4.	Karelų	kirilika, lotynų	0,3 mln.	Rusija (Karelija), Suomija
5.	Samių (lapių)	lotynų	0,03 mln.	Norvegija, Švedija, Suomija, Rusija

III. TIURKŲ (turkų-totorių) KALBŲ ŠEIMA

Šios šeimos kalbos vartojamos Turkijoje, Azerbaidžane, Irane, Afganistane, Kazachstane, Uzbekistane, Turkmėnijoje, Kirgizijoje, Rusijoje (Baškirijoje, Totorijoje, Tuvoje, Čiuvašijoje, Jakutijoje, Kalnų Altajuje, Chakasijoje, Kaukaze ir kitur), Kinijoje, Mongolijoje, t. p. Vokietijoje, Kipro šiaurinėje dalyje, Bulgarijoje, Rumunijoje, Albanijoje, Moldovoje, Ukrainoje, Sakartvele, Lietuvoje (totoriai, karaimai) ir kitur. Jų kaimynai – *ide*, kinų-tibetiečių, iberio-kaukaziečių, uraliečių, mongolų kalbų šeimos. Iš viso apie 200 mln. kalbančiųjų. Skiriama apie 40 kalbų. Yra mažų, nykstančių kalbų, taip pat mirusių kalbų. Klasifikacija nėra nusistovėjusi.

Dažniausiai skiriama 5 grupės:

pietvakarių (ogūzų) (didžiausios kalbos – turkų (valstybinė Turkijos kalba), azerbaidžaniečių (Azerbaidžano valstybinė kalba), pietų azerbaidžaniečių (14,6 mln. Irane ir Irake), turkmėnų (valstybinė Turkmėnijos kalba), taip pat nykstančios kaškajų (950 000), chorosanių turkų (930 000), khalajų (53 900) kalbos Irane, gagaūzų

(140 000 Moldovoje, Rumunijoje, Ukrainoje), salarų (60 000 Kinijoje) ir kt.);

šiaurės vakarų (kipčiakų) (didžiausios kalbos – kazachų (valstybinė Kazachstano kalba), kirgizų (valstybinė Kirgizijos kalba) ir totorių kalbos, nykstančios Rusijoje vartojamos baškirų (1,2 mln.), kumykų (420 000), karačajų balkarų (305 000), nogajų (87 000), karakalpakų (600 000) Uzbekistane, karaimų kalba, mirusios kipčiakų ir pečenegų kalbos, ir kt.);

rytų (didžiausios kalbos – uzbekų (Uzbekistano valstybinė kalba), pietų uzbekų (6, 7 mln. Afganistane ir Pakistane) ir uigūrų (10,1 mln. Kinijoje) kalbos; mirusi čagatajų kalba);

šiaurės (Sibiro) (Rusijoje vartojamos nykstančios jakutų, sakha, (450 000), tuvių (250 000), pietų ir šiaurės altajiečių (apie 70 000 Altajuje), chakasų (42 000), šorų (2 800) ir kt. kalbos);

bolgarų (ogūrų) (didžiausia kalba – čiuvašų, kurią vartoja apie 1,2 mln. kalbančiųjų Rusijoje (Čiuvašijoje ir kt.); šiai šakai priklauso mirusios hunų, bolgarų, chazarų kalbos).

Daugiausia kalbančiųjų turi pietvakarių (ogūzų) šakos kalbos. Anksčiau tiurkų, mongolų ir tunguzų kalbų šeimos buvo jungiamos į vieną didelę altajiečių kalbų makrošeimą.

15 lentelė. TIURKŲ KALBŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Turkų	lotynų	83 mln.	Turkija, Kipras ir kt.
2.	Uzbekų	lotynų, arabų	27 mln.	Uzbekistanas, Tadžikistanas, Kirgizija
3.	Kazachų	lotynų, arabų, kirilika	13,1 mln.	Kazachstanas, Kinija, Uzbekistanas
4.	Azerbaidžaniečių	lotynų, arabų	9,2 mln.	Azerbaidžanas, Sakartvelas, Rusija
5.	Turkmėnų	lotynų, arabų	7 mln.	Turkmėnija, Iranas, Afganistanas
6.	Kirgizų	kirilika, arabų	5,3 mln.	Kirgizija, Rusija, Uzbekistanas
7.	Totorių	kirilika, lotynų	5,2 mln.	Rusija (Totorija)
8.	Karaimų	lotynų, kirilika	75	Lietuva

IV. MONGOLŲ KALBŲ ŠEIMA

Mongolų kalbų šeimai priklauso apie 10 kalbų, vartojamų Mongolijoje, Kinijoje, Rusijoje (Buriatijoje) ir Afganistane. Iš viso kalbančiųjų – apie 7,1 mln. Didžiausia kalba – mongolų, kurią vartoja apie 6 mln. žmonių. Mongolų (chalchų mongolų) kalba yra valstybinė Mongolijos kalba (2,7 mln. kalbančiųjų), Kinijoje vartojamas šios kalbos variantas (apie 3,3 mln.) neretai laikomas atskira kalba ir vadinamas periferine mongolų kalba. Senasis mongolų raštas nyksta (dar išsaugotas ir naudojamas vidinėje Mongolijoje), Mongolijoje nuo 1941 m. įvesta kirilika.

Kitos šios šeimos kalbos nykstančios: kalmukų-oiratų (430 000 kalbančiųjų Mongolijoje, Kinijoje ir Rusijoje), buriatų (330 000 kalbančiųjų Rusijos Buriatijoje, Kinijoje, Mongolijoje); donsianų (santa, dunsianų) (200 000), mongorų (tu) (152 000), daūrų (96 000), rytų jugurų (4 000) Kinijoje; ir kt. Kalbų klasifikacija nėra nusistovėjusi: pavyzdžiui, dažnai skiriamos 3 atskiros buriatų (Rusijos, Mongolijos ir Kinijos), 2 mongolų (Mongolijoje ir Kinijoje vartojamos) kalbos; vieni kalbininkai skiria atskiras kalmukų ir oiratų kalbas, kiti mano, kad tai viena kalba. Anksčiau mongolų, tunguzų ir tiurkų kalbų šeimos buvo jungiamos į vieną didelę altajiečių kalbų makrošeimą.

V. TUNGUZŲ (tunguzų-mandžiūrų) KALBŲ ŠEIMA

Sparčiai nykstančios tunguzų (tunguzų-mandžiūrų) kalbos vartojamos Rytų Sibire (Rusija) ir Šiaurės rytų Kinijoje (Mandžiūrijoje). Skiriamos 3 grupės:

šiaurės (Sibiro) (evenkų kalba, 15 800 vartojama Kinijoje ir Rusijoje, evenų (5 500) ir negidalų (70) Rusijoje, oročenu (1 100) Kinijoje);

pietų (Amūro) (nanajų kalba vartojama 1 400 kalbančiųjų Rusijoje ir Kinijoje, ulčių (150), udegėjų (100), orokų (40) ir oročių (8) Rusijoje);

pietvakarių (mandžiūrų) (sibų – 30 000 Kinijoje, mandžiūrų (mandžių) – 20 Kinijoje, XIV a. išnykusi džurdžėnų kalba). Iš viso kalbančiųjų apie 54 000.

Anksčiau tunguzų, mongolų ir tiurkų kalbų šeimos buvo jungiamos į vieną didelę altajiečių kalbų makrošeimą.

VI. AFRAZIJIEČIŲ KALBŲ ŠEIMA

Ši didelė kalbų šeima išsikūrusi šiaurinėje ir rytinėje Afrikoje ir Arabijos pusiasalyje, kai kuriose Artimųjų Rytų šalyse. Jai priklauso apie 380 kalbų, kuriomis kalba daugiau nei 680 milijonų gyventojų. Didžiausia šios šeimos kalba – arabų. Arabų kalba yra ir oficiali Jungtinių Tautų organizacijos kalba. Afrazijiečių šeimos kalbos skirstomos į 6 kalbų šakas.

Semitų šakai priklauso apie 80 kalbų. Daugiausia vartojamos Artimuosiuose Rytuose, Šiaurės Afrikoje, Etiopijoje ir Somalyje. Kai kurios semitų kalbos turi valstybinės kalbos statusą: hebrajų kalba Izraelyje, amharų – Etiopijoje, tigrjų (tigrinių) – Eritrėjoje, maltiečių kalba – Maltoje, arabų kalba – Alžyre, Bahreine, Komoruose, Čade, Džibutyje, Egipte, Eritrėjoje, Irake, Izraelyje, Jemene, Jordanijoje, Jungtiniuose Arabų Emyratuose, Katare, Kuveite, Libane, Libijoje, Mauritanijoje, Maroke, Omane, Palestinoje, Saudo Arabijoje, Sudane, Sirijoje, Tunise. Ypač garsios mirusios senoji aramėjų, babiloniečių, asirų, akadų, finikiečių, senoji hebrajų kalbos.

Dabar semitų šakos kalbomis šneka apie 484 milijonus gyventojų. Didžiausią dalį – 400 milijonų – sudaro jau minėta arabų kalba. Semitų kalbas sudaro trys pagrindinės grupės: vidurio, pietų, rytų. Vidurio grupei priklauso arabų kalba (neretai šios kalbos tarmės laikomos atskiromis kalbomis ir nurodoma, kad iš viso yra net 33 atskiros arabų kalbos), maltiečių, hebrajų, asirų naujoji aramėjų kalba, kurią vartoja 626 000 žmonių Sirijoje, Irake, Irane, Armėnijoje, Sakartvele, Izraelyje, Turkijoje; faifių – 50 000 Saudo Arabijoje, mandaikų – 100 Irane, ir kt.; mirusios aramėjų, finikiečių, sirų, ugaritų, moabitų, amoritų, amonitų, edomitų ir kitos kalbos). Pietų grupei sudaro amharų kalba, tigrjų (tigrinių) – 10 mln. kalbančiųjų Eritrėjoje ir Etiopijoje; sebat bet guragių, apie 2,2 mln. Etiopijoje; tigrių – 1,4 mln. Eritrėjoje ir Sudane; siltės – 880 000 Etiopijoje, inorų apie 280 000 Etiopijoje, Omane vartojamos retos nykstančios bahtarių – 200, harsusių – 600, hobijotų (100) kalbos, mehrių (90 000) kalba, vartojama Jemene, ir kt. Rytų grupei priklausė mirusios akadų ir eblų kalbos, vartotos Mesopotamijoje.

Čadiečių šakai priklauso beveik 200 kalbų, vartojamų Nigerijoje, Nigeryje, Čade, Kamerūne, Ganoje ir kt. Iš viso kalbančiųjų apie 83 milijonus. Didžiausia yra hausų kalba (apie 75 mln. kalbančiųjų), turinti oficialios kalbos statusą Nigerijoje. Visos kitos šios šakos kalbos yra mažos, grėsmingai nykstančios: vandala – 20 000 kalbančiųjų, dugvorų – 5 000, mserų – 400, maslamų – 200 Kamerūne; goemajų – 360 000, boga – 10 000, geruma – 9 000, belningų – 500, burių – 20 Nigerijoje; mulgių – 5 000, tamkių – 400, boorų – 100 Čade; ir kt. Yra XXI a. mirusių kalbų (2000 m. – lurių, 2010 m. – baldemų, mabirių).

Kušitų šakos kalbos (skiriama daugiau kaip 40 kalbų) vartojamos daugiausia Šiaurės rytų ir Rytų Afrikoje (Džibutyje, Eritrėjoje, Etiopijoje, Kenijoje, Somalyje, Sudane, Pietų Sudane, Tanzanijoje ir kitur). Šios šakos kalbomis šneka apie 80 milijonų gyventojų; didžiausios kalbos yra oromų (38 milijonai) ir somalių (22 milijonai; ši kalba – Somalio valstybinė kalba). Kitos kalbos oficialaus statuso neturi. Didelė dalis kalbų nyksta. Skiriamos 4 kalbų grupės: vidurio (avngių – 0,5 mln. kalbančių Etiopijoje, bilenų – 116 000 Eritrėjoje; ir kt.), šiaurės (bedža, bedavių, – 2,5 mln. Sudane ir Eritrėjoje), pietų (irakvų – 603 000, gorova – 113 000, burungių – 28 000 ir kt. kalbos Tanzanijoje, dahalo – 580 Kenijoje) ir rytų (somalių kalba, oromų k. – kalbančių apie 38 mln. Etiopijoje, Kenijoje, Sudane; afarų, danakilių, – 2,6 mln. Etiopijoje, Eritrėjoje, Džibutyje, Etiopijoje vartojamos sidamų – 4,4 mln., hadijų – 2 mln., gedeo – 1,5 mln., kambaatų – 820 000, konso – 248 000, arborių – 10 300 kalbos, boonų – 40 Somalyje, jaakų – 10 Kenijoje). Klasifikacija nėra nusistovėjusi – pavyzdžiui, oromų kalbos dažnai skiriami net 5 variantai (vakarų vidurio oromų, rytų oromų, oromų boranų, orma ir uata), laikomi atskiromis kalbomis.

Omotų šakos kalbos daugiausia vartojamos Etiopijos pietvakariuose ir Sudano rytuose. Skiriama apie 30 atskirų kalbų. Iš viso kalbančiųjų apie 8 milijonus. Dauguma kalbų vartojamos buityje, yra nykstančios. Omotų kalbos skirstomos į 2 grupes: šiaurės (Etiopijoje vartojamos volaitų (2,5 mln. kalbančiųjų), gamo (1,7 mln.), kafa (1,2 mln.), davro (533 000), gofa (392 000), benčų (370 000), basketo (101 000), jemsų (92 000), zaisių (18 500), anfilo (500) kalbos, Sudane vartojama ganza (2 600) kalba; ir kt.) ir pietų (Etiopijoje vartojamos aarių kalba – 285 000 kalbančiųjų, dimių kalba – 1 100 ir kt.). Omotų kalbų šakos kalbos anksčiau buvo skiriamos prie kušitų kalbų.

Berberų šakos kalbos (skiriamos 27 kalbos) paplitusios šiaurės, šiaurės vakarų Afrikoje ir centrinėje Sacharoje (Marokas, Alžyras, Libija, Nigeris, Nigerija, Malis, Tunisas, Mauritanija, Egiptas, Burkina Faso). Iš viso kalbančiųjų apie 25 milijonus. Didžiausios kalbos šios: kabilų (amazighų) – 6,8 mln. Alžyre (valstybinė Alžyro kalba), tamazightų – 4,7 mln. vartotojų Maroke, tačelhitų (šilhų) – 5,1 mln. Maroke, rifų (tarifitų) – 4,4 mln. Maroke, tačavitų – 2,3 mln. Alžyre. Yra sparčiai nykstančių kalbų (sivių – 20 000 Egipte, ghadamių – 12 600 Libijoje, taznatitų – 11 000 Alžyre, zenagų – 200 Mauritanijoje; ir kt.), neseniai mirusių kalbų (sokna, senedų). 2011 m. Maroke berberų tamazightų standartinis variantas gavo valstybinės kalbos statusą. Kalbų klasifikacija nenusistovėjusi, yra nesutarimų dėl kalbų statuso – atskiros kalbos ar tik didesnių kalbų tarmės.

Egiptiečių kalbų šakai priklausė kažkada garsi dabar jau mirusi egiptiečių kalba, turėjusi savitą egiptiečių raštą. Iš egiptiečių kalbos kilusi koptų kalba beveik išnykusi, daugiausia egiptiečių krikščionių vartojama kaip liturginė kalba Egipte ir kt.

Afrazijiečių kalbų šeima paliko daug garsių mirusių kalbų raštijos paminklų, vienu seniausių žmonijos rašto istorijoje. Ši kalbų šeima įdomi ir svarbi ir dėl to, kad būtent čia glūdi trijų didžiųjų pasaulio religijų – judėjų, musulmonų ir krikščionių – šaknys. Afrazijiečių kalbos turėjo intensyvius kontaktus ir su indoeuropiečių šeimos kalbomis. Be to, arabiškai kalbančio dabartinio Irako šiaurėje galėjo būti indoeuropiečių protėvynė. Ši kalbų šeima turi ir kitą pavadinimą. Ji kartais vadinama semitų-chamitų kalbų šeima.

16 lentelė. AFRAZIJIEČIŲ KALBŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
ČADIEČIŲ ŠAKA				
1.	Hausų	lotynų, arabų	75 mln.	Nigerija, Nigeris, Beninas, Sudanas
	tęsinys kitame lape			

16 lentelė (tęsinys). AFRAZIJEČIŲ KALBŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
KUŠITŲ ŠAKA				
1.	Somalių	lotynų, osmanija, arabų	22 mln.	Somalis, Etiopija, Kenija, Džibutis
SEMITŲ ŠAKA				
1.	Arabų	arabų	400 mln.	žr. p. 15
2.	Amharų	etiopų	57 mln.	Etiopija
3.	Hebrajų (ivritas)	hebrajų	9,3 mln.	Izraelis ir kt.
4.	Maltiečių	lotynų	0,5 mln.	Malta
	<i>Akadų</i>			
	<i>Babiloniečių</i>			
	<i>Asirų</i>			
	<i>Senoji aramėjų</i>			
	<i>Senoji hebrajų</i>			
	<i>Finikiečių</i>			
EGIPTIEČIŲ ŠAKA				
1.	Koptų	koptų, arabų liturginė kalba		Egiptas
	<i>Egiptiečių</i>	egiptiečių		

VII. IBERO-KAUKAZIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMA

Kaukazo kalnuose išsikūrusi nemaža ibero-kaukaziečių makrošeima, kurią sudaro apie 40 atskirų kalbų. Šios šeimos kalbomis šneka 11 milijonų žmonių. Didžioji dauguma gyvena Sakartvele ir greta esančiose Rusijai priklausančiose autonominėse respublikose (Dagestane, Čečėnijoje, Ingušijoje ir kt.), taip pat Azerbaidžane, Turkijoje. Kalbininkai ne visada sutaria dėl šios makrošeimos kalbų klasifikacijos. Šios makrošeimos kalbos skirstomos į 3 (kartvelų (pietų kaukaziečių), abchazų-adygėjų (šiaurės vakarų kaukaziečių), nachų-dagestaniečių (šiaurės rytų kaukaziečių)) atskiras šeimas. Neretai kalbinėje literatūroje skiriamos 2 atskiros kaukaziečių kalbų šeimos: **šiaurės kaukaziečių** šeima (ją sudaro abchazų-adygėjų ir nachų-dagestaniečių šeimų kalbos) ir **pietų kaukaziečių (kartvelų)** šeima. Didžiausia šios makrošeimos kalba – kartvelų kalba, turinti valstybinės kalbos statusą Sakartvele. Kartvelų kalba įdomi ir savo specifiniu raštu. Daug mažų kalbų Dagestane (Rusija): lakų – 146 000 kalbančiųjų, tabasaranų – 126 000, chvaršių – 4 000, bežtų – 6 700, čamalų (čamalinų) – 500, hunzibų – 1 420, arčių (arčinų) – 900, hinuchų – 500; chinalugų – 1 500 ir buduchų – 500 Azerbaidžane, bacų – 500 Sakartvele; ir kt.

17 lentelė. IBERO-KAUKAZIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
ŠIAURĖS KAUKAZIEČIŲ ŠEIMA				
1.	Kabardinų (kabardinų-čerkesų)	kirilika	1,9 mln.	Rusija, Turkija
2.	Čečėnų	kirilika, arabų	1,5 mln.	Rusija
3.	Avarų	kirilika	0,77 mln.	Rusija, Azerbaidžanas
4.	Lezginų	kirilika	0,6 mln.	Rusija, Azerbaidžanas
5.	Adygų	kirilika, lotynų, arabų	0,6 mln.	Rusija, Turkija
6.	Darginų	kirilika	0,49 mln.	Rusija
7.	Ingušų	kirilika, arabų	0,32 mln.	Rusija
8.	Abchazų	kirilika, kartvelų	0,19 mln.	Sakartvelas

tęsinys kitame lape

17 lentelė (tesinys). IBERO-KAUKAZIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
PIETŲ KAUKAZIEČIŲ (KARTVELŲ) ŠEIMA				
1.	Kartvelų	kartvelų	3,9 mln.	Sakartvelas
2.	Megrelų (mingrelų)	kartvelų	0,34 mln.	Sakartvelas
3.	Lazų	kartvelų, lotynų	0,02 mln.	Turkija, Sakartvelas
4.	Svanų	kartvelų	0,02 mln.	Sakartvelas

VIII. DRAVIDŲ KALBŲ ŠEIMA

Tai iki galo neištyrinėta senoji Indijos kalbų šeima, čia egzistavusi dar prieš atsikeliant į Indiją indoeuropiečių protėviams. Dravidų šeimos kalbomis šneka daug žmonių – apie 300 milijonų pietinėje ir vidurinėje Indijos dalyse, Šri Lankoje, Bangladeše, Pakistane, Afganistano pietuose, Irano rytuose ir Malaizijoje (Indijos ir Ramiojo vandenyno salos). Iš viso skiriama apie 85 kalbas. Jos skirstomos į 4 grupes: pietų, pietų vidurio, vidurio, šiaurės. Iš viso kalbančiųjų šios šeimos kalbomis – apie 300 mln., 92% iš kurių kalba keturiomis didžiausiomis kalbomis: telugų, tamilų, kanadų (kanarų) ir malajalų. Telugų, tamilų, kanadų (kanarų), malajalų kalbos yra vienos iš 23 oficialių Indijos kalbų. Tamilų kalba oficialų statusą turi ir Šri Lankoje, Singapūre. Šiai šeimai priklauso daug kitų mažesnių kalbų, vartojamų centrinėje ir pietinėje Indijoje ir jos kaimyninėse šalyse. Daug retų nykstančių kalbų Indijoje: pengų – 65 000 kalbančiųjų, duruvų 12 000, malasarų – 7 700, malapandaramų – 5 800, mudugų – 3 300, kudijų – 2 800, kadarų – 1 950, belarių – 1 000, todų – 1 560, pathijų – 1 000, kotų – 900, kalanadžių – 750, alarų – 300, aranadanų – 200, ir kt. Šios kalbų šeimos ryšys su kitomis šeimomis nenustatytas, mėginama jas sieti su senovine elamitų kalba.

18 lentelė. DRAVIDŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Telugų	telugų	95 mln.	Indija, Šri Lanka
2.	Tamilų	tamilų	85 mln.	Indija, Šri Lanka, Malaizija, Singapūras
3.	Kanadų (kanarų)	kanadų (kanarų)	58 mln.	Indija, Malaizija
4.	Malajalų	malajalų	38 mln.	Indija, Šri Lanka, Malaizija
5.	Gondų	devanagari	2,8 mln.	Indija
6.	Brahujų	arabų	2,8 mln.	Pakistanas, Afganistanas, Iranas
7.	Kurukhų (oraonų)	devanagari	2,1 mln.	Indija, Bangladešas
8.	Tulų	kanadų (kanarų)	1,9 mln.	Indija

IX. ANDAMANŲ KALBŲ ŠEIMA

Andamanų kalbų šeimos kalbomis šnekama Indijai priklausančiose Andamanų salose. Skiriama 14 kalbų, kai kurios iš jų jau yra išnykusios. Gyvosiomis 4 kalbomis šneka vos apie 680 vietinių etninių gyventojų: džarava – 340, sentinelių – 250, ongų – 94, aka-džerų – 3. Visos kalbos neturi rašto. Kalbininkai yra parengę a-pučikvarų ir džaravų kalbų gramatikas, džavarų ir ongų kalbų žodynėlius. 2010 m. rugsėjo mėnesį mirė paskutinė archajiškos aka-bo kalbos vartotoja, o 2020 m. balandį mirė paskutinis aka-kari kalbos vartotojas.

X. KINŲ-TIBETIEČIŲ KALBŲ ŠEIMA

Kinų-tibetiečių šeimos priklauso apie 450 atskirų Rytų Azijoje vartojamų kalbų. Tai antroji pagal gyventojų skaičių pasaulyje kalbų šeima. Šios šeimos kalbomis šneka apie 1 milijardą 650 milijonų žmonių. Jai priklauso ir pasaulio kalbų lyderė – kinų kalba (ja kalba apie 1 milijardą 300 milijonų žmonių). Nors dažnai kalbama apie vieną kinų kalbą, iš tiesų jos variantai gali būti laikomi atskiromis kalbomis: kinų mandarinų – 1,12 mlrd. kalbančiųjų, kinų yue (kantonių) – 85,3 mln., kinų vu – 81,8 mln., kinų minų – 74,3 mln., kinų žinių – 47,1 mln., kinų hakų – 44 mln., kinų hiangų – 37,4 mln., kinų ganų – 22,2 mln., kinų hui – 5,3 mln., kinų pingų – 2 mln. ir kt. Beveik visos kinų tarmės (kalbos) turi tą patį bendrinį hieroglifinį raštą. Kinų kalba yra gimtoji maždaug penktadaliui pasaulio gyventojų.

Skiriamos 2 pagrindinės šios šeimos šakos: **kinų ir tibetiečių-mjanmų (tibetiečių-birmiečių)**. Kinų tibetiečių šeima apima didelę Azijos dalį: Kiniją (ir jos provinciją Tibetą), Butaną, Mianmarą, Laosą, Tailandą, Nepalą, Indiją ir aplinkines šalis. Vakariniai ir šiauriniai šeimos kaimynai – *ide* ir tiurkai, mongolai; rytiniai – *ide*, japonai, korėjiečiai, austroazijiečiai; pietiniai – austroneziečiai ir austroazijiečiai. Ši gausi kalbų šeima dar nėra iki galo ištyrinėta, nesutariama dėl kai kurių kalbų klasifikacijos – problemiška tiksliai nustatyti kalbos ir tarmių ribas (pavyzdžiui, vieni kalbininkai skiria vieną bajų kalbą, kiti 4 atskiras: vidurio bajų, šiaurės bajų lamų, šiaurės bajų panijų ir pietų bajų; vieną tamangų kalbą arba atskiras 4 tamangų kalbas: rytų tamangų, rytų tamangų gorkhų, šiaurės vakarų tamangų, vakarų tamangų; vieną lalų kalbą arba rytų lalų ir vakarų lalų kalbas; ir kt.). Daug yra mažų, nykstančių kalbų: pvz., Kinijoje – langių (2 000 kalbančiųjų), muda (2 000), phupha (1 300), samatao (400); Nepale – dungmalių (6 470), čhulungų (2 250), mugalių (1 500), sekių (700), belharių (612), saamų (530), baramų (215), čukva (100), tilungų (20); Butane – nupbikhų (2 200), dakpakhų (2 000), lajakhų (1 100), lunanakhų (700), brokatų (300); Indijoje – tinanių (11 600), kanašių (1 400), sartangų (1 000), bugunų (900), ravatų (670), sunamų (550), purumų (500); Mianmare – jintalių (1 000), pijenų (600), čin tavrų (580); Tailande – mpi (900), bisų (700), ugongų (150); laghų – 800 Vietname, phana – 300 Laose, ir kt. Yra ir neseniai mirusių kalbų. Anksčiau prie šios šeimos buvo skiriamos dabar savarankiškoms kalbų šeimomis laikomos **tajų-kadajų (kra-dai)** ir **hmongų-mjenu (miao-yao)** kalbos.

Valstybinės kalbos statusą turi kinų (Kinijoje, Singapūre), mjanmų (Mianmare), dzongkha (bhotijų, butanų) (Butane), oficialių regioninių kalbų statusą turi tibetiečių (Tibetas Kinijoje), meitei (manipurių) ir boro (bodo) (Indijoje) kalbos.

19 lentelė. KINŲ-TIBETIEČIŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
KINŲ ŠAKA				
1.	Kinų	kinų	1 520 mln.	Kinija, Singapūras, Malaizija, Brunėjus
2.	Dunganų	kirilika	0,05 mln.	Kirgizija
TIBETIEČIŲ-MJANMŲ (tibetiečių-birmiečių) ŠAKA				
1.	Mjanmų (birmiečių)	mianmarų	43 mln.	Mianmaras, Tailandas
2.	Vidurio tibetiečių	tibetiečių	2,5 mln.	Tibetas (Kinija), Indija, Nepalas, Butanas
3.	Sgavų (karenų sgavų)	mianmarų, lotynų	2,3 mln.	Mianmaras, Tailandas
4.	Nuosų (šiaurės yi)	yi, lotynų	2 mln.	Kinija
5.	Amdų tibetiečių	tibetiečių	1,8 mln.	Tibetas (Kinija)
6.	Meitei (manipurių)	bengalų	1,7 mln.	Indija, Bangladešas

tęsinys kitame lape

19 lentelė (tęsinys). KINŲ-TIBETIEČIŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
TIBETIEČIŲ-MJANMUŲ (tibetiečių-birmiečių) ŠAKA				
7.	Tamangų	devanagari, tibetiečių	1,7 mln.	Nepalas, Indija
8.	Bajų (bai)	kinų, lotynų	1,6 mln.	Kinija
9.	Khamių tibetiečių	tibetiečių	1,4 mln.	Tibetas (Kinija)
10.	Boro (bodo)	devanagari, bengalų	1,4 mln.	Indija, Nepalas
11.	Dzongkha (bhotijų, butanų)	tibetiečių	0,31 mln.	Butanas, Indija

XI. TAJŲ-KADAJŲ (KRA-DAI) KALBŲ ŠEIMA

Tajų-kadajų (kra-dai) šeimos kalbos paplitusios Pietryčių Azijoje: pietų Kinijoje, Tailande, Indijoje, Vietname, Laose. Iš viso yra apie 90 atskirų kalbų. Klasifikacija nėra tiksli, nes kai kurių kalbų tarmės neretai laikomos atskiromis kalbomis (pvz., nurodoma net 16 atskirų savarankiškų zhuangų kalbų: zhuangų jangų, zhuangų jongnų, zhuangų zuojangų, zhuangų nongų, zhuangų minzų, zhuangų dajų, zhuangų jongbėjų ir kt.; kai kurios tajų kalbos tarmės irgi laikomos atskiromis kalbomis – pvz., pietų tajų, šiaurės tajų ir kt.). Anksčiau šios kalbos buvo skiriamos kinų-tibetiečių kalbų šeimai. Manoma, kad šių kalbų protėvynė yra pietų Kinija, iš kur jos vėliau paplito į dabartines teritorijas. Nemaža dalis kalbų yra mažų, nykstančių: Kinijoje – jerongų (380 kalbančiųjų), bujangų langnių (300), bujangų emų (600); Vietname – tajų sa pa (300), enų (200); Indijoje – aitonų (1 500), khamiangų (50); Laose – tai khangų (200); ir kt. Yra neseniai mirusių kalbų. Tajų kalba Tailande, laosiečių (lao) kalba Laose turi valstybinės kalbos statusą. Iš viso kalbančiųjų apie 120 milijonų.

20 lentelė. TAJŲ-KADAJŲ (KRA-DAI) ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Tajų	tajų	60,7 mln.	Tailandas
2.	Zhuangų	kinų, lotynų	15 mln.	Kinija, Vietnamas
3.	Šiaurės rytų tajų	tajų	15 mln.	Tailandas
4.	Šiaurės tajų (kamuangų)	tajų	6 mln.	Tailandas, Laosas
5.	Laosiečių (lao)	lao	4,5 mln.	Laosas
6.	Šanų	mianmarų	5 mln.	Mianmaras, Tailandas
7.	Pietų tajų (dambro)	tajų	4,5 mln.	Tailandas
8.	Bujų	lotynų	2,66 mln.	Kinija, Vietnamas
9.	Tay	lotynų	1,63 mln.	Vietnamas
10.	Pietų dongų	kinų	1 mln.	Kinija

XII. HMONGŲ-MJENŲ (MIAO-YAO) KALBŲ ŠEIMA

Hmongų-mjenų (miao-yao) šeimos kalbos vartojamos Rytų Azijoje, daugiausia Kinijoje, taip pat Vietname, Laose, Mianmare. Šios šeimos kalbomis šneka apie 7 milijonus žmonių. Kalbų klasifikacija nėra galutinai nusistovėjusi dėl nenustatytos aiškios ribos tarp kai kurių kalbų ir jų tarmių. Miao (hmongų) kalba turi daug tarmių, žmonės, kalbantys tomis tarmėmis, ne visada supranta vieni kitus. Vieni kalbininkai

skiria vieną miao (hmongų) kalbą, kiti skiria daugiau kaip 20 atskirų miao (hmongų) kalbų. Iš viso yra beveik 40 atskirų kalbų, daugiausia mažų, nykstančių (pvz., Kinijoje dzaominų kalbą vartoja apie 60 000 kalbančiųjų, še kalbą – tik apie 900). Anksčiau kalbininkai šios šeimos kalbas laikė kinų-tibetiečių šeimos miao-yao šakos kalbomis.

XIII. AUSTROAZIJIEČIŲ KALBŲ ŠEIMA

Austroazijiečių kalbų šeimą sudaro dviejų šakų (**monų-khmerų** ir **mundų**) kalbos. Kalbininkai neturi vienos nuomonės dėl šių dviejų šakų statuso – lingvistinėje literatūroje kartais jos nurodomos kaip atskiros savarankiškos kalbų šeimos. Anksčiau šios šeimos kalbos buvo priskiriamos kinų-tibetiečių arba tajų kadajų kalbų šeimoms. Naujaisiais duomenimis, prie šios šeimos skiriama ir vietnamiečių kalba, ankstesnėje kalbinėje literatūroje dažniau skirta prie tajų kalbų. Ši kalbų šeima yra pietryčių Azijoje – Indokinijoje, daugiausia apima Kambodžos ir Vietnamo teritorijas, taip pat kalbos vartojamos Indijoje, Tailande, Laose, Mianmare, Bangladeše, Nepale, Kinijoje ir Malaizijoje. Šeima yra gausi – apie 110 milijonų žmonių šneka jos kalbomis. Iš viso skiriama apie 160–170 atskirų austroazijiečių kalbų. Vietnamiečių kalba Vietname ir khmerų kalba Kambodžoje turi valstybinių kalbų statusą, santhalių ir khasių kalbos Indijoje turi oficialių regioninių kalbų statusą. Šiai šeimai priklauso daug mažų, retų, nykstančių kalbų (pvz., hu kalbą vartoja apie 1 000 kalbančiųjų Kinijoje; khua – 5 000, aremų – 300 Vietname ir Laose; šom pengų – 400 Indijoje; romamų – 200 Vietname; kintakų – 110, minrikų – 100 Malaizijoje; samrių – 20 Kambodžoje).

21 lentelė. AUSTROAZIJIEČIŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
MONŲ-KHMERŲ ŠAKA				
1.	Vietnamiečių	lotynų	76 mln.	Vietnamas
2.	Khmerų	khmerų	18 mln.	Kambodža, Tailandas, Vietnamas
3.	Muongų	lotynų	1,2 mln.	Vietnamas
4.	Khasių	bengalų, lotynų	1,1 mln.	Indija, Bangladešas
5.	Monų	mianmarų	0,9 mln.	Mianmaras, Tailandas
MUNDŲ ŠAKA				
1.	Santhalių	bengalų, lotynų, devanagari, orių	7,6 mln.	Indija, Nepalas, Bangladešas
2.	Ho	devanagari, lotynų	1,5 mln.	Indija
3.	Mundarių	bengalų, devanagari	1,2 mln.	Indija

XIV. AUSTRONEZIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMA

Tai labai didelė šeima. Ją sudaro apie 1 250 kalbų. Jomis šnekama Indijos ir Ramiojo vandenyno salose nuo Madagaskaro iki Malajų, Havajų, Filipinų, Velykų ir kitų salų, kai kuriomis kalbama ir žemyninėje pietryčių Azijos dalyje. Galimas ir geografinis šių kalbų skirstymas – šiuo atveju skiriamos indoneziečių, filipiniečių, melaneziečių, mikroneziečių, molukų, polineziečių ir kitos kalbų grupės. Kalbančiųjų apie 420 milijonų. Didžiausia šios šeimos kalba – malajų (malajiečių), Malaizijos valstybinė kalba. Kitos didelės kalbos dažniausiai vartojamos Indonezijoje (javiečių, indoneziečių – žr. 22 lentelę, sundų (sundanių) – 33 mln. kalbančiųjų, madura – 7,8

mln., betavių – 5 mln., bugių (bugių, buginių) – 4,4 mln., minangkabų – 4,2 mln., bandžarų – 3,6 mln., acehų – 3,5 mln., balių – 3,3 mln., musių (palembangų) – 3,1 mln.; ir kt.), Filipinuose (filipinų – žr. 22 lentelę, tagalų – 25 mln., cebuano (sebuano) – 16 mln., ilokų (ilokanų) – 6,4 mln., hiligainonų (ilogu) – 6,2 mln., bikolų – 3,8 mln., varajų – 2,6 mln.; ir kt.) ir aplinkinėse šalyse. Ne visos šios šeimos kalbos yra gerai ištirtos. Dėl kai kurių kalbų statuso nesutariama – pavyzdžiui, kalbininkai skiria daugiau kaip 10 atskirų malajų (malajiečių) kalbų, kiti tas kalbas laiko malajų (malajiečių) kalbos tarmėmis. Nėra vienos nuomonės ir dėl Madagaskare vartojamos malagasių kalbos (valstybinė Madagaskaro kalba, žr. dar 22 lentelę) – kai kurie kalbininkai skiria net 11 atskirų malagasių kalbų (antankaranos malagasių, baros malagasių, masikoro malagasių, merinos malagasių, šiaurės betsimisarakos malagasių, sakalavos malagasių, pietų betsimisarakos malagasių, tandrojų-mahafalių malagasių, tanosių malagasių, tesakos malagasių, tsimihetų malagasių). Daug mažų, nykstančių kalbų: bukatų (400 kalbančiųjų), gerai (200), ukitų (150), lengilų (10) kalbos Indonezijoje, orangų kanakų (80) Malaizijoje, makuva (56) Rytų Timore, kavalanų (70), saaroa (25), kanakanabų (4) kalbos Taivane, ratagnonų (370), arta (11) kalbos Filipinuose, ura (6) Vanuatu, Saliamono salose tanibilių (15), zazao (10), lovono (4), tanema (1) kalbos. Daug mažų nykstančių kalbų yra Indonezijos Papua, Molukų ir kitose salose, Papua Naujojoje Gvinėjoje, Vanuatu, Naujosios Kaledonijos salose. Yra neseniai mirusių kalbų (laghų, babuza, thao (2017 m. mirė paskutinis šios kalbos vartotojas Taivane)). Standartizuota tagalų kalbos tarmė dabar vadinama filipinų kalba, ji kartu su anglų kalba turi valstybinės kalbos statusą Filipinuose. Indoneziečių kalba, kaip standartizuota malajų kalbos tarmė, nuo 1945 m. yra Indonezijos valstybinė kalba. Valstybinės kalbos statusą turi naurų (nauruiečių) kalba Nauru, palau (palauečių) kalba Palau, maršaliečių kalba Maršalo Salose, fidžių kalba Fidžyje, tongos (tonga) kalba Tongoje, niujų kalba Niujėje, samoa (samojiečių) kalba Samoa, tuvaliečių kalba Tuvalu, taitiečių kalba Prancūzijos Polinezijoje, maorių kalba Naujojoje Zelandijoje, tetunų (tetumų) kalba Rytų Timore, čamorių kalba Guame ir Šiaurės Marianuose. Tagalų, cebuanų (sebuanų), hiligainonų, kapampangų (pampangų), varajų kalbos turi oficialų regioninės kalbos statusą Filipinuose, minangkabų Indonezijoje, o japių, čiukų, ponapių (pohnpėjų), kosraės, ulitų kalbos Mikronezijoje.

22 lentelė. AUSTRONEZIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Malajų (malajiečių)	lotynų, arabų	77 mln.	Malaizija, Tailandas, Singapūras, Brunėjus
2.	Javiečių	javiečių, lotynų	70 mln.	Indonezija
3.	Indoneziečių (bahasa)	lotynų, arabų	50 mln.	Indonezija ir kt.
4.	Filipinų	lotynų	45 mln.	Filipinai
5.	Malagasių	lotynų	19 mln.	Madagaskaras
6.	Maorių	lotynų	0,13 mln.	Naujoji Zelandija

XV. JAPONŲ KALBŲ ŠEIMA

Japonų šeimos kalbomis šnekama Japonijoje ir jai priklausančiose salose. Skiriamos 2 kalbų šakos – **japonų** ir **riūkiū**. Japonų kalba (kalbančiųjų apie 127 milijonus) yra valstybinė Japonijos kalba. Japonai turi originalų raštą (jis sukurtas derinant 3 rašto sistemas: iš kinų perimtus hieroglifus ir 2 vietines skiemeninio rašto kana abėcėles – hiraganą ir katakaną). Lingvistinėje literatūroje nėra vienos nuomonės dėl riūkiū kalbų statuso. Ilgą laiką buvo laikomasi imperialistinės Japonijos laikais suformuotos

nuomonės, kad riūkiū kalbos tėra japonų kalbos tarmės. Dažniausiai buvo nurodoma, kad japonų kalba (kartu su savo tarmėmis) yra vieniša izoliuota kalba. Vis dėlto riūkiū kalbų skirtumai nuo japonų kalbos yra gana dideli – japonai šnekančiųjų tomis kalbomis negali suprasti. Manoma, kad riūkiū kalbos nuo tuometinės japonų kalbos atsiskyrė maždaug VI–VII a. Okinavų kalbos šiuri tarmė buvo sunorminta Riūkiū karalystės eros laikotarpiu, ją valdant karaliui Šio Šinui (1477–1526). Ji buvo nacionalinė kalba, kurią vartojo aristokratija. Visos tos eros dainos ir poemos parašytos šiuri tarme. Dažniausiai skiriamos 6 riūkiū kalbos, kiti šaltiniai jų nurodo net 11 (pvz., vieni kalbininkai laiko amamių kalbos tarmes atskiromis kalbomis: šiaurės amamių ir pietų amamių). Šios šakos kalbos vartojamos Riūkiū archipelago salose, priklausančiose Japonijai.

23 lentelė. JAPONŲ ŠEIMOS KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
JAPONŲ ŠAKA				
1.	Japonų	japonų	127 mln.	Japonija
RIŪKIŪ ŠAKA				
1.	Okinavų	japonų	1 mln.	Japonija
2.	Mijakų	japonų	0,067 mln.	Japonija
3.	Jaejamų	japonų	0,047 mln.	Japonija

XVI. KORĖJIEČIŲ KALBŲ ŠEIMA

Šią kalbų šeimą sudaro tik 2 kalbos: korėjiečių ir čedžų. Anksčiau korėjiečių kalba buvo laikoma izoliuota kalba, neturinčia artimų kalbų giminių. Vis daugiau pasaulio kalbininkų Čedžudo saloje (Rytų Kinijos jūros šiaurė, netoli Korėjos pusiasalio krantų; priklauso Pietų Korėjai) vietinių gyventojų vartojamą čedžų kalbą laiko ne korėjiečių kalbos tarme, o atskira kalba. Korėjiečių kalba yra valstybinė Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos kalba, ja kalba apie 82 milijonus žmonių. Korėjiečiai turi savitą hieroglifinį skiemeninį raštą hangul. Šiuo metu Pietų Korėjoje kalba užrašoma naudojant tiek kiniškas ideogramas (kiniškos kilmės žodžiams), tiek hangul (korėjiečių kilmės žodžiams), o Šiaurės Korėja kiniškų hieroglifų yra visiškai atsisakiusi, čia naudojamas tik hangul.

XVII. PAPUASŲ KALBŲ MAKROŠEIMA

Papuasų kalboms priklauso didelė grupė kalbų, vartojamų daugiausia Naujosios Gvinėjos saloje ir aplink esančiuose Ramiojo vandenyno Bugenvilio, Saliamono salose, Molukų (Halmaheros, Timoro, Aloro salose), Bismarko salynuose ir kitose salose, priklausančiose daugiausia Papua Naujajai Gvinėjai arba Indonezijai, t. p. Australijai, Rytų Timorui. Papuasų kalbomis laikomos visos to regiono kalbos, nepriklausančios austroneziečių ir australiečių šeimų kalboms. Ne visų papuasų kalbų genetinė giminytė įrodyta, ne visos gerai iširtos. Mokslinėje literatūroje nėra nusistovėjusi papuasų kalbų klasifikacija. Vienos iš tų kalbų gana artimos, todėl galėtų būti laikomos tarmėmis (tuomet ir kalbų skaičius sumažėtų), kitos giminytės požiūriu taip nutolusios viena nuo kitos, kad galėtų priklausyti kelioms atskiroms papuasų kalbų šeimoms. Dažniausiai skiriamos 33 savarankiškos papuasų kalbų šeimos, yra izoliuotų ir kol kas neklasifikuotų kalbų. Nors šiomis kalbomis šneka nedidelis skaičius

žmonių (apie 5 milijonus), papuasų makrošeima yra viena iš gausiausių pasaulio kalbų šeimų – ją sudaro apie 860 skirtingų papuasų kalbų (kiti šaltiniai nurodo apie 1000 kalbų).

Didžiausia **Trans Naujosios Gvinėjos** kalbų šeima (apie 480 kalbų), paplitusi didžiojoje dalyje Papua Naujosios Gvinėjos, Indonezijai priklausančioje Rytų ir Šiaurės vakarų Papua bei Rytų Timore. Didžiausios kalbos – vakarų danių (apie 190 000 kalbančiųjų), enga (165 000), melpa (130 000), čimbu, kumanų (115 000), bunakų (100 000), ekarių (100 000), makasių (70 000), hulių (70 000), kamanų (64 000), golinų (52 000), sinasina (51 000), šiaurės vahgių (47 000), hamtajų, benabena (abi po 45 000), imbongų (43 000), bo ungu (41 000), orokaiva (35 000) ir kitos.

Kitos papuasų kalbų šeimos: **toričelių** (56 kalbos, vartojamos Papua Naujosios Gvinėjos šiaurinėje dalyje; gausiausios kalbos – bukių, apie 16 500 kalbančiųjų, olo – 14 000, muftų – 11 000, au – 8 000); **sepikų** (56 kalbos, vartojamos Papua Naujosios Gvinėjos šiaurės vidurinėje dalyje ir Indonezijos Rytų Papua; gausiausios – ambulų, apie 44 000 kalbančiųjų, boikinų – 32 000, kvanga – 10 000, yetfa – 1 000); **ramu sepikų** (32 kalbos, vartojamos Papua Naujosios Gvinėjos šiaurinėje dalyje; gausiausios yra angorų – 8 300, aruamų – 8 000, ap ma – 7 000); **tor kverba** (24 kalbos, vartojamos Indonezijos Rytų Papua šiaurinėje dalyje; gausiausios yra kverba – 2 500 ir isirova – 1 800); **vakarų papuasų** (23 kalbos, vartojamos Molukų salyno Halmaheros, Morotai salose, Indonezijos Šiaurės vakarų Papua ir Rytų Papua šiaurinėje dalyje; gausiausios – galela, apie 79 000; ternate, apie 42 000; tobelų, apie 28 000; tidore apie 26 000; tehitų apie 10 000); **pietų vidurio papuasų** (22 kalbos, vartojamos Papua Naujosios Gvinėjos pietvakarinėje ir Indonezijos Rytų Papua pietrytinėje dalyje; gausiausios – tabo, apie 3 000; yei, apie 2 400); **Lygumų ežerų** (20 kalbų, vartojamos Indonezijos Rytų Papua vidurinėje dalyje; gausiausios – edopių, apie 1 000; kirikirių apie 250); **borderų** (15 kalbų, vartojamos Papua Naujojoje Gvinėjoje šiaurės vakarų ir Indonezijos Rytų Papua šiaurės rytų dalyje; gausiausios – amanobų, apie 4 500; varisų, apie 4 000); **Rytų Geelvinko įlankos** (11 kalbų, vartojamos Indonezijos Rytų Papua šiaurės vakarų dalyje; gausiausios – barapasų, apie 2 500; bauzių, apie 1 500); **arai kvomtarių** (10 kalbų, vartojamos Papua Naujosios Gvinėjos šiaurės vakarų dalyje; gausiausios – fas, apie 2 500; kvomtarių, apie 600; bai bai, apie 340); **Rytų Paukščio Galvos sentanių** (8 kalbos, vartojamos Indonezijos Šiaurės vakarų Papua ir Rytų Papua šiaurinėje dalyje; gausiausios – sentanių, apie 30 000; meyahų, apie 15 000; manikių, apie 12 000); **Pietų Bugenvilio** (9 kalbos, vartojamos Bugenvilio salos pietinėje dalyje; gausiausios – terei, apie 26 500; naasiojų, apie 20 000; sivajų, apie 6 600).

Kitos papuasų kalbų šeimų kalbos yra negausios (šeimas sudaro po 2–8 kalbas), retai vartojamos: **amto musanų, bayno avbono, left May, mamberamo, maibratų, pijavių, somahajų, senagių, arafundžių, langamų, mairasių, kaurės, nimborų, pauvasių, juatų** arba **yuatų, sko, Rytų Naujosios Britanijos, Vakarų Naujosios Britanijos, Rytų Trans Fly** papuasų kalbų šeimos.

Kadangi šios kalbos lingvistų dar nėra gerai iširtos, mokslinėje literatūroje linkstama jas skirti vienai didelei papuasų kalbų makrošeimai arba paprasčiausiai vadinti papuasų kalbomis. Nemažai sparčiai nykstančių kalbų, kurias vartoja keli šimtai, dešimtys ar tik vienetai žmonių. Daugelis papuasų kalbų neturi savo rašto. Tik XX a. antroje pusėje – XXI a. pradžioje atsirado bandymų kurti atskiroms kalboms raštą lotynų abėcėlės pagrindu. Daugėja kalbų, į kurias išversta Biblija (menija, čimbu, hulių, boikinų ir kt.), parengti žodynai (vahgių, enga, kamanų, galela ir kt.), gramatikos (orokaiva, golinų, vahgių, hulių, galela, au ir kt.), kai kurių mokomasi vietinėse valstybinėse pradinėse mokyklose (fas, taikatų, varisų, kvaketų,

čimbu ir kt.). Nė viena papuasų kalba neturi oficialaus valstybinės ar regioninės kalbos statuso.

XVIII. AUSTRALIEČIŲ KALBŲ MAKROŠEIMA

Australiečių kalbos – senųjų Australijos žemyno gyventojų aborigenų kalbos, patyrusios, kaip ir indėnų kalbos, skaudų kolonizatorių poveikį. XVIII a. pabaigoje buvo nuo 350 iki 750 aborigenų grupių ir panašus kalbų bei tarmių skaičius. XXI a. pradžioje yra išlikę apie 150 kalbų, kuriomis kalba vos apie 50 000 Australijos aborigenų. Visos jos, išskyrus apie 20, sparčiai nyksta. Iš išlikusių kalbų tik 10% išmoksta vaikai, jos paplitusios labiausiai izoliuotose teritorijose. Kalbų nykimui didžiausią poveikį padarė kryptingos Australijos vyriausybės pastangos išnaikinti aborigenų kultūrą ir kalbas taikant bausmes, priverstinį perkėlimą, sterilizaciją ir prievartinį vaikų atėmimą iš šeimų. Ši politika dabar nebėra taikoma, dėl to kai kurios kalbos, pvz., arernčių (4 500 kalbos vartotojų), valpirių (2 300), tivių (2 040) bei kelios kalbos šiaurės Australijoje, nebelaikomos nykstančiomis. Visos australiečių kalbos neturi oficialaus statuso savo tėvynėje (Australijos valstybinė kalba yra anglų; iš 26 milijonų gyventojų didžioji dauguma – daugiau kaip 25 milijonai – kalba angliškai). Prie išnykimo ribos yra didžioji dauguma australiečių kalbų: maungų (370 kalbančiųjų), dhuvalų (300), bandžalangu (110), lardilų (65), bunaba (41), maranungų (5), maringarų (5), marra (5), alava (4), marti ke (3), maridanų (2), dhargarių (1) ir kt. XX a. išnyko daug kalbų: mangerų, erių, urningangų, ngandi, vangamala, gangulų, guvamų, kungarių, vadžigų, mbara, mangala ir kt. XXI a. pradžioje išnyko nungalių, džavių, arabana, areba, dživarlių, gagadų, margų ir kt. kalbos. Kalbininkai australiečių kalbas paprastai skirsto į 2 šeimas: **Pama-Njunga** kalbų šeimą ir **Ne Pama-Njunga** kalbų šeimą. Pama-Njunga kalbų šeimai (apima 7/8 žemyno teritorijos) priklauso 95 kalbos (kartu su mirusiomis kalbomis), likusios Ne Pama-Njunga šeimos kalbos skirstomos į 15 atskirų kalbų šakų (neretai jos laikomos atskiriomis kalbų šeimomis): **Bunabų, Vorovanų, Garavanų, Giimbijų, Gunvinguanų, Dali, Džamindžunganų, Džeraganų, Jivaidžanų, Laragijanų, Lamilnganų-Vulna, Njulnjulanų, Tivi, Umpugarla-Ngumburų, Vakarų Barklio.** Daugeliui didesnių kalbų sukurtas raštas lotyniškais rašmenimis, leidžiami žodynai, gramatikos, Biblija. Kai kurių mirusių kalbų taip pat spėta parengti žodynus, gramatikas (vandarangų, ngalakų, varajų, laragija, limilngų, varva, arabana, muruvarių, vaminų, mangala, nugunų ir kt.).

XIX. AFRIKIEČIŲ KALBOS

Kalbininkai teigia, kad ne visos Afrikos kalbos ištyrinėtos, todėl nurodomas kalbų skaičius gali keistis (dabar yra apie 1 800 afrikiečių kalbų, kuriomis šneka apie 445 milijonus žmonių). Įsidėmėtina, kad pavadinimas afrikiečių kalbos yra gana sąlygiškas. Skiriamos 3 didelės afrikiečių kalbų makrošeimoms: **Nigerio-Kongo, Nilo-Sacharos, Khoisanų.** Yra nuomonių, kad ir minėtos 3 kalbų šeimos dirbtinai suformuotos – daugelis kalbininkų jas dar smulkina į mažesnes kalbų šeimas. Pavyzdžiui, vietoje Nigerio-Kongo šeimos, kuriai priklausytų apie 1550 kalbų, skiriama 10 atskirų kalbų šeimų. Reiktų atminti, kad ne visi Afrikos gyventojai kalba afrikiečių kalbomis – šiaurinė ir dalis rytinės Afrikos vartoja afrazijiečių (semitų-chamitų)

šeimos kalbas, o Pietų Afrikos Respublikoje kalbama ir indoeuropietiška afrikanų (germanų šakos) kalba. Didžiausios – suahelių, jorubų, igbo (ibų), zulų kalbos (jas vartoja beveik 150 milijonų žmonių). Tačiau yra ir daug nykstančių kalbų, kuriomis šneka keliasdešimt ar tik keli gyventojai, nemažai mirusių kalbų. Pati „margiausia“ Afrikos šalis – Nigerija. Joje gyvena apie 155 milijonus žmonių, vartojama net 531 kalba (daug kalbų ir Kamerūne – 284, Kongo Demokratinėje Respublikoje – 215). Daugelyje Afrikos šalių kartu su vietinėmis kalbomis valstybinės kalbos statusą turi ir anglų, prancūzų, portugalų ar ispanų kalbos.

NIGERIO-KONGO KALBŲ MAKROŠEIMA. Ją sudaro apie 1550 kalbų, vartojamų vakarų, vidurio, rytų ir pietų Afrikoje. Šiaurėje ribojasi su afrazijiečių ir Nilo-Sacharos, pietuose – su khoisanų šeimos kalbomis. Kalbančiųjų apie 650 mln. Skirstoma į 10 atskirų kalbų šeimų.

Benuės Kongo kalbų šeima yra didžiausia kalbų šeima Afrikoje – daugiau kaip 980 kalbų, vartojamų vidurio (nuo Benino, Nigerijos iki Somalio) ir pietų (iki PAR) Afrikoje. Kalbančiųjų beveik 500 mln. Skirstomos į vakarų ir rytų kalbas. Rytų grupėje išsiskiria bantų kalbų šaka (apie 550 kalbų). Didžiausios šios šeimos kalbos yra šios: suahelių kalba (69 mln. kalbančiųjų), vartojama Tanzanijoje, Kenijoje, Ugandoje (šių šalių valstybinė kalba); joruba (42 mln.), igbo, ibų, (29 mln.) Nigerijoje; rundi, kirundi, (10,4 mln.) Burundyje (valstybinė kalba); šona (9 mln.) ir šiaurės ndebelių (1,6 mln.) Zimbabvėje (valstybinės kalbos); zulų (27,3 mln.), kosų (19,2 mln.), šiaurės sotų (13,7 mln.), pietų ndebelių (2,5 mln.) PAR (valstybinės kalbos); kinjaruandų, ruandų, (11,6 mln.) Ruandoje (valstybinė kalba); pietų sotų (13,5 mln.) Lesote ir PAR (abiejose šalyse turi valstybinės kalbos statusą); setsvana, tsvanų, (13,7 mln.) Botsvanoje, PAR (abiejose šalyse turi valstybinės kalbos statusą); kikujų (8,2 mln.) Kenijoje; umbundų (7 mln.) Angoloje; čičeva, njandža, (14 mln.) Malavyje, Zambijoje, Mozambike; kongų, kikongų, (11,2 mln.) Kongo Demokratinėje Respublikoje ir Angoloje; ganda, luganda, (11 mln.) Ugandoje; tsongų (10 mln.) PAR (valstybinė kalba) ir Mozambike.

Mandžių šeimai skiriama apie 70 kalbų, vartojamų Bisau Gvinėjoje, Dramblio Kaulo Krante, Gambijoje, Gvinėjoje, Liberijoje, Malyje, Senegale, Siera Leonėje, Burkina Faso š.v. ir p.r. dalyje, Benino ir Nigerijos pasienio regionuose. Kalbančiųjų apie 43 mln. Didžiausios šios kalbos: bamanankų (14 mln. vartotojų) ir soninkų (1,3 mln.) kalbos Malyje; džula (8,5 mln.) ir danų (1,3 mln.) kalbos Dramblio Kaulo Krante; rytų maninkakų – 3,1 mln. Gvinėjoje; mendė – 2 mln. Siera Leonėje; **Gurų šeimos** kalbos (apie 100) vartojamos vakarinėje Afrikoje – Burkina Faso (didžiausia – morių, mosių, kalba – apie 6,5 mln. vartotojų) ir kaimyninėse valstybėse: Benine, Toge, Ganoje, Dramblio Kaulo Krante, Malyje, Nigerijoje, Nigerijoje. Kalbančiųjų apie 18 mln. Prie šios šeimos skiriamos ir senufų šakos kalbos (15 kalbų, kalbančiųjų apie 3 mln.), anksčiau senufų kalbos buvo išskiriamos kaip atskira kalbų šeima. **Kva kalbų šeima** sudaro apie 80 kalbų, paplitusių Vakarų Afrikoje (nuo Liberijos pietrytinės iki Nigerijos pietvakarinės, rytinės ir vidurinės dalies, daugiausia Ganoje, Toge, Benine ir Dramblio Kaulo Krante). Kalbančiųjų apie 24 mln. Didžiausios dvi kalbos: akanų – 9,1 mln. Ganoje, evė – 6 mln. Ganoje, Liberijoje ir Toge. **Kru kalbų šeima** sudaro apie 40 kalbų, vartojamų Liberijos pietryčiuose, Dramblio Kaulo Kranto pietuose. Jos anksčiau laikytos Kva kalbų šeimos šaka. Kalbančiųjų apie 3,5 milijono.

Kordofanų šeimos kalboms skiriama apie 20 retų kalbų, vartojamų Sudane, Kordofano plynaukštės teritorijoje. Kalbančiųjų apie 350 000. Beveik visos kalbos neturi rašto. **Adamavų ubangų kalbų šeima** sudaro apie 160 kalbų, kuriomis kalba 8 mln. žmonių. Daugelis kalbų neturi rašto. Jos išplitusios Kamerūne ir kaimyniniuose

Nigerijos, Čado ir Centrinės Afrikos Respublikos rajonuose, Kongo Demokratinėje Respublikoje ir Pietų Sudane (didžiausia kalba – zandė, turinti 1,9 mln. kalbančiųjų Pietų Sudane ir Kongo DR). **Atlanto kalbų šeima** sudaro 62 kalbos, vartojamos daugiausia vakarų Afrikoje. Kalbančiųjų apie 46 mln. Didžiausią kalbančiųjų skaičių turi Senegale vartojamos volofų (12,2 mln. kalbančiųjų) ir sererių sinių (1,7 mln.) kalbos, Siera Leonėje oficialų statusą turinti temnių kalba (vartotojų apie 1,9 mln.), taip pat 9 fulų kalbos (apie 27 mln. kalbančiųjų), vartojamos Nigerijoje, Nigeryje, Kamerūne, Čade, Benine, Malyje, Gvinėjoje, Burkina Fase, Senegale ir kt. Retos **Dogonų kalbų šeimos kalbos** (apie 20) vartojamos daugiausia Malyje ir Burkina Fase. Kalbančiųjų apie 800 000. **Idžų (idžojų) kalbų šeima** sudaro 10 kalbų, anksčiau skirtų kva kalbų šeimai. Iš viso kalbančiųjų apie 2,7 mln. Jos vartojamos pietų Nigerijoje (didžiausia kalba – izonų, turinti apie 2,2 mln. kalbančiųjų).

NILO-SACHAROS KALBŲ MAKROŠEIMA. Nilo Sacharos kalbų klasifikacija lingvistinėje literatūroje nėra nusistovėjusi, dažnai prieštaringa, ne visų kalbų geneologinė giminystė tvirtai įrodyta. Daugelis kalbų mažai tyrinėtos. Kalbos vartojamos Centrinėje ir Rytų Afrikoje (daugiausia Sudane, Kenijoje, Ugandoje, Nigerijoje, Čade, Nigeryje, Konge, Kongo DR). Kalbų arealas ribojasi su afrazijiečių kalbomis, Nigerio ir Kongo kalbomis. Iš viso skiriama daugiau kaip 200 kalbų, kalbančiųjų apie 43 mln. Skirstomos į 11 atskirų kalbų šeimų. **Songajų šeimos kalbos** (9 kalbos) vartojamos Nigeryje (60,6% kalbančiųjų), Malyje (24,8%), Nigerijoje, Benine ir Burkina Fase. Iš viso kalbančiųjų apie 3 mln. (daugiausia kalbančiųjų zarma kalba – apie 4,3 mln. Nigeryje). **Sacharos šeimos kalbos** (10 kalbų) vartojamos Nigerijoje (74,7% kalbančiųjų), Nigeryje (12%), Čade (11,4%), Kamerūne, Sudane. Iš viso kalbančiųjų apie 9 mln. (daugiausia kalbančiųjų kanurių jervos kalba – 7,8 mln. Nigerijoje). **Furų šeimai** priklauso 2 kalbos, vartojamos Pietų Sudane (daugiausia vartotojų turi furų kalba – apie 3 mln.) ir Čade. **Vidurio Sudano šeimos kalbos** (apie 60 kalbų) vartojamos Pietų Sudane, Konge, pietų Čade, Centrinės Afrikos Respublikoje, Ugandoje, Kongo DR. Iš viso kalbančiųjų apie 6 mln. (daugiausia kalbančiųjų ngambajų kalba – 1,3 mln. Čade).

Mabanų šeimos kalbos vartojamos Čade (86% kalbančiųjų), Čado ir Sudano pasienio rajonuose; priskiriamos nedidelės 5–9 kalbos. Nykstančios **Kadų tumtumu šeimos kalbos** vartojamos Sudano centriniuose rajonuose. Skiriama 7–9 kalbos (anksčiau skirtos prie Nigerio-Kongo makrošeimoms Kordofanų kalbų). Kalbančiųjų apie 150 000. Kalbos neturi rašto. **Kuljakų šeima** sudaro 3 nedidelės kalbos, vartojamos Ugandos šiaurės rytinėje dalyje. Kalbančiųjų apie 18 000. **Komanių šeimos** nedidelės 5 kalbos vartojamos Sudano (75% kalbančiųjų) ir Etiopijos (25%) pasienio rajonuose; kalbančiųjų apie 47 000. **Tamių nubių šeimos kalbos** (10 kalbų) skirstomos į 2 grupes: nubų kalbos (kalbančiųjų apie 1 mln., vartojamos pietų Egipte ir Sudane) ir tamų kalbos (kalbančiųjų apie 214 000, vartojamos Sudano ir Čado pasienio rajonuose). **Njamų šeimos** tėra 2 kalbos (iš viso kalbančiųjų apie 83 000), vartojamos Sudane, Kordofano regione. **Kirų abajų šeimos kalbos** (75 kalbos) skirstomos į 5 kalbų šakas: nilotų kalbos (didžiausia Nilo Sacharos makrošeimoms kirų abajų šeimos kalbų šaka; vartojamos Sudane, pietų Etiopijoje, Kenijoje, Kongo Demokratinėje Respublikoje, Ugandoje, šiaurės Tanzanijoje; iš viso 50 kalbų, kalbančiųjų apie 23 mln.), surmių kalbos (iš viso kalbančiųjų apie 350 000, vartojamos Sudano ir pietų Etiopijos pasienio rajonuose), dadžių kalbos (iš viso kalbančiųjų apie 370 000, vartojamos teritorijoje nuo Čado vidurio iki Sudano Kordofano regiono), temeinių kalbos (iš viso kalbančiųjų apie 20 000, vartojamos Sudano Kordofano regione), džebelių kalbos (iš viso kalbančiųjų apie 70 000, vartojamos Sudane). Tamių nubių, njamų ir kirų abajų šeimos kartais jungiamos į Rytų Sudano kalbų šeimą.

KHOISANŲ (KHOIKHOJŲ SANŲ, anksčiau vadintos BUŠMENŲ HOTTENTOTŲ) KALBŲ MAKROŠEIMA. Khoisanų kalbų giminystės ryšiai nėra išaiškinti, skirstymas hipotetinis, nenusistovėjęs. Skiriamos 2–5 atskiros šeimos (apie 30 kalbų), tarp jų **khoiņų**, arba **khojų-kvadų**, kalbų šeima. Kalbos nykstančios. Nemažai yra mirusių. Retomis khoisanų makrošeimoms kalbomis šnekama Pietų Afrikos žemyno šalyse – Namibijoje (pvz., khoikhojų kalba – apie 280 000 kalbančiųjų), Botsvanoje, Angoloje, PAR, Tanzanijoje. XXI a. pr. kalbančiųjų buvo apie 350 000.

XX. INDĖNŲ KALBOS

Šiandien Šiaurės ir Pietų Amerikoje yra apie 930 vietinių indėnų kalbų, kuriomis kasdieniniame gyvenime šneka apie 30 milijonų žmonių. Kažkada visame Amerikos žemyne buvo vartojamos tik indėnų kalbos. Archeologiniai ir genetiniai tyrimai rodo, kad Amerikos žemynas buvo apgyvendintas atėjūnų iš Sibiro maždaug prieš 10–17 tūkstančių metų. Persikėlę iš Azijos į Aliaską, šie migrantai vėliau paplito po visą žemyną. Kokia kalba kalbėjo šie pirmieji migrantai ir kaip paaiškinti kalbų įvairovę žemyne, tebesiginčijama. Kelios indėnų kalbos sukūrė savitą piktografinį, ideografinį raštą, tarp jų majų bei actekų, nahuatlių, kalbos. Šios ir daugelis kitų indėnų kalbų vėliau perėmė lotynų abėcėlę. Renesanso laikais europiečiai pradėjo masinį šio žemyno užkariavimą, sukėlusį daug tragedijų indėnų tautoms. Užkariautojų požiūris į indėnų kalbas kito nuo abejingumo iki aktyvaus naikinimo. Jų gimtosios kalbos pamažu buvo stumiamos iš viešojo gyvenimo, iš lėto žemyne įsivyravo atneštosios indoeuropiečių šeimos kalbos – ispanų, anglų, portugalų, prancūzų. Jos vėliau tapo naujai susikūrusių valstybių oficialiomis kalbomis. Indėnų kalbų vartojimo erdvės vis siaurėjo. Šiandien jos sudaro pavienes mažas salas, išsibarsčiusias po visą Ameriką.

Tik kelios Pietų Amerikos šalys paskelbusios indėnų kalbas valstybinėmis kalbomis: Bolivija (kečujų, aimarų), Paragvajus (gvaranių) ir Peru (kečujų, aimarų). Peru ir Bolivijoje dauguma vartojamų indėnų kalbų laikomos oficialiomis tų šalių regioninėmis kalbomis. Amerikos žemyne iš europiečių kalbų susidarė ir daug kreolinių kalbų. Keletas kalbų – kečujų, aimarų, gvaranių – turi po kelis milijonus kalbančiųjų. Daugelis indėnų kalbų nyksta, kai kuriomis kalba vos po kelis senyvo amžiaus žmones (pvz., 2015 m. kvapavų kalbą (JAV) vartoti galėjo tik 1 žmogus). Daug indėnų kalbų jau išnyko. Pasaulio kalbininkai nesutaria dėl indėnų kalbų giminystės ryšių. Šių kalbų genealoginė klasifikacija įvairiuose šaltiniuose yra skirtinga. Indėnų kalbos nesudaro vienos kalbų šeimos ir nebūtinai yra tarpusavyje giminingos. Į „indėnų kalbas“ jos jungiamos tik geografiniu principu. Išskiriama keliasdešimt skirtingų kalbų šeimų ir daugybė izoliuotų ar nesuklasifikuotų kalbų. Manoma, kad iš viso yra 64 atskiros indėnų kalbų šeimos.

Indėnų kalbos nėra pakankamai ištyrinėtos. Nesutariama dėl kai kurių kalbų statuso – atskira tai kalba ar kitos kalbos tarmė. Pvz., vieni kalbininkai skiria vieną kre kalbą, kiti nurodo net 6 atskiras kre kalbas, skiriama viena apačių kalba arba net 5 atskiros apačių kalbos ir kt. Didžiausios indėnų kalbos pateiktos 24 lentelėje. Paini situacija ir dėl didžiausios indėnų kalbos – kečujų. Ši kalba vartojama keliose Pietų Amerikos šalyse, per ilgą laiką atsiradę skirtumai tarp šios kalbos tarmių leidžia manyti esant susiformavus kelias atskiras kečujų kalbas (kai kurie kalbininkai skiria net 44 kečujų kalbas). Sparčiai nykstant indėnų kalboms pastaraisiais dešimtmečiais bandoma kuo išsamiau jas iširti, saugoti ir atgaivinti. Dauguma kalbų naudoja raštą, sukurtą lotyniško alfabeto pagrindu. Šiaurės Amerikoje (Kanada, JAV)

yra apie 170 indėnų kalbų. Daugiau nei pusė jų yra prie pat išnykimo slenksčio – jomis kalba keli šimtai ar tik dešimtys žmonių. Apie 40 kalbų jau mirusių. Šiaurės Amerikos indėnų kalbos skirstomos į 16 kalbų šeimų: **algonkvių-ritvanų (algikų)** (didžiausios – odžibvių (64 000 kalbančiųjų) ir kri (10 000) – kalbos Kanadoje, JAV), **čimakų, čumašų** (praktiškai visos 7 kalbos jau išnykusios), **ilankos** (4 kalbos mirusios), **irokėzų** (didžiausia – čerokių kalba, turinti 1 520 vartotojų JAV), **jukių, kadų, keresų, kijovų-tanų, muskogių** (didžiausia – čoktavų kalba, turinti apie 9 700 vartotojų JAV), **koaviltekų** (kalbos mirusios), **atabaskų (na-dene)** (didžiausios – navahų (167 000 kalbančiųjų JAV), vakarų apačių (14 000 JAV), dene (10 700 Kanadoje) – kalbos), **penučių, sališų, sijų** (didžiausios – stonių (3 000 kalbančiųjų Kanadoje), lakotų (2 200) ir dakotų (300) kalbos JAV ir Kanadoje), **vakašų**.

Vidurio Amerikos indėnų kalbos skirstomos į 12 šeimų: **čibčų** (didžiausios kalbos – ngaberių (172 000 kalbančiųjų Panamoje ir Kosta Rikoje), kuna (60 000 Panamoje ir Kolumbijoje)), **čokų** (didžiausia – šiaurės embera kalba, vartojama 72 000 kalbančiųjų Panamoje ir Kolumbijoje), **hokanų, huavių, misumalpu** (didžiausia – miskitų kalba, kurią vartoja apie 143 000 Nikaragvos ir Hondūro gyventojų), **mihsijų-sokių, majų** (didžiausios kalbos vartojamos Gvatemaloje (kekčių – 1,2 mln. kalbančiųjų, kičių – 1,1 mln., mamų – 591 000, kakčikelių – 411 000, ačių – 124 000) ir Meksikoje (jukatų majų – 860 000, tzeltalų – 557 000, tzotzilų (cocilų) – 488 000, čolų – 252 000, huastekų – 174 000); šiai kalbų šeimai priklauso ir mirusi majų kalba, palikusi daug senųjų raštų originaliu ideografiniu majų raštu), **otomangų** (iš 178 šios šeimos kalbų didžiausios kalbos – mazahua (100 000 kalbančiųjų), sapotekų isthmusų (85 000), mikstekų metlatonokų (46 600); šios šeimos sapotekų ir mikstekų grupių kalbomis šneka apie 1,5 mln. žmonių Meksikoje), **taraskanų, tekistlatekų, totonakų, uto-actekų** (Didžiausios kalbos – nahuatlių rytų huastekų, nahuatlių vakarų huastekų, nahuatlių vidurio huastekų, nahuatlių guererų, nahuatlių pietų pueblų; nahuatlių actekų grupės kalbomis šneka apie 1,8 mln. žmonių Meksikoje. Nahuatlių kalbos dar kitaip vadinamos actekų kalbomis. Šiai šeimai priklauso ir mirusi senoji actekų kalba, turėjusi savitą raštą). Daugiausia kalbų yra Meksikoje. Iš viso Amerikos vidurio regione yra apie 390 indėnų kalbų. Daug kalbų vartoja labai mažas skaičius žmonių – nuo kelių tūkstančių iki kelių dešimčių. Žinoma apie 20 mirusių kalbų. Ypač garsios yra mirusios majų ir actekų kalbos, kuriomis kalbėjo aukščiausia indėniškąją civilizaciją, klestėjusią viduramžiais, sukūrusios majų ir actekų tautos.

Pietų Amerikoje išliko gausiausios indėnų grupės. Jų kalbos priklauso net 36 kalbų šeimoms: **alakalufų, aravų, mapudungų** (didžiausia kalba – mapudungunų (259 000), vartojama Čilėje ir Argentinoje), **inerių (aravakų), arutanių-sapių, aimarų** (didžiausia kalba – aimarų – 1,7 mln. kalbančiųjų, ši kalba yra oficiali Bolivijos ir Peru kalba), **barbakų, kahuapanų, karibų, čapakūrų-vanhamų, čonų, guahibų, harakmbetų, hibitų-čolonų** (šios šeimos kalbos jau mirusios), **janomamų, jivarų, katukinų (djapanų), kečujų** (didžiausia kalba – kečujų, oficiali Peru, Bolivijos, Ekvadoro kalba (kalbančiųjų apie 13 mln.); senoji kečujų kalba buvo galingos inkų imperijos kalba), **lulijų-vilelų, makro-ge, makų, maskojų, matakų-gvajkuru, mura** (likusi tik 1 gyva piraha kalba), **nambikvarų, Šiaurės Brazilijos, pano, pebų-jagų, salivų, samukoanų, saporų, takanų, tukanų, tupių** (didžiausia kalba – gvaranių, valstybinė Paragvajaus kalba, vartojama 6,5 mln. gyventojų), **uru-čipajų, vitotų**. Iš viso čia vartojama apie 400 kalbų, iš kurių labai daug mažų retų kalbų (kalbančiųjų nuo kelių dešimčių iki kelių tūkstančių). Nemažai kalbų yra mirusių (paskutiniame šimtmeetyje išnyko apie 50 kalbų). Didžiausios kalbos – kečujų, gvaranių ir aimarų. Gvaranių kalba – vienintelė indėnų kalba, kurios dauguma kalbėtojų yra ne indėnai, o metisai.

24 lentelė. DIDŽIAUSIOS INDĖNŲ KALBOS

Nr.	Kalba	Raštas	Gyventojai	Šalis
1.	Kečujų	lotynų	13 mln.	Peru, Bolivija, Čilė, Ekvadoras, Argentina
2.	Gvaranių	lotynų	6,5 mln.	Paragvajus, Bolivija, Brazilija
3.	Aimarų	lotynų	1,7 mln.	Bolivija, Peru

XXI. ESKIMŲ IR ALEUTŲ KALBŲ ŠEIMA

Labai negausi šeima – šios šeimos kalbomis (skiriama 10 gyvų kalbų) šneka tik apie 114 000 gyventojų Šiaurės Amerikoje (Aliaska), Šiaurės Kanadoje, Grenlandijoje ir Rusijos rytuose (Šiaurės Rytų Sibire). Skiriamos 2 šakos: eskimų ir aleutų. **Eskimų šakos** kalbos skirstomos į 2 grupes: jupikų (Aliaskos (Vidurio) jupikų – 10 000 kalbančiųjų JAV; šv. Lauryno salos jupikų – 1 200 JAV ir Rusijoje; naukanų – 60 Rusijoje; mirusi sirenikų – išnyko 1997 m. Rusijoje) ir inuitų (grenlandų – 57 000 Grenlandijoje; rytų kanadiečių inuktitutų – 35 200 Kanadoje; Šiaurės Vakarų Aliaskos inupiatunų – 5 580 JAV; Šiaurės Aliaskos inupiatunų – 3 000 Kanadoje ir JAV; inuinaktunų – 1 020 Kanadoje). **Aleutų šakos** likusi tik aleutų kalba (155 kalbančiųjų JAV ir Rusijoje). Grenlandų kalba turi oficialios kalbos statusą Grenlandijoje, o inuinaktunų ir rytų kanadiečių inuktitutų kalbos – oficialios regioninės kalbos statusą Kanados šiaurėje. JAV, Kanadoje vartojamos kalbos naudoja lotynišką raštą, Rusijoje – kiriliką. Inuinaktunų, rytų kanadiečių inuktitutų kalbos naudoja specifinį kanadiečių eskimų skiemeninį raštą. Didžiąjai daliai šios šeimos kalbų gresia išnykimas. Kai kurie kalbininkai šias kalbas kartu su čiukčių kalbomis skiria vienai paleoazinių kalbų šeimai.

XXII. ČIUKČIŲ-KAMČIADALŲ (ČIUKČIŲ-KAMČIATKIEČIŲ) KALBŲ ŠEIMA

Rusijos Rytų Sibire ir Sachaline, prie Ledinuotojo vandenyno, išlikę senieji Azijos gyventojai čiukčiai. Retomis, sparčiai nykstančiomis šios šeimos kalbomis šiandien šneka vos apie 11 000 Rusijos gyventojų. Skiriamos 4 atskiros kalbos: čiukčių (kalbančiųjų apie 5 100), koriakų (apie 1 665), aliutorių (apie 25), itelmenų (apie 80). Kerekų kalba neseniai išnyko (paskutinis kalbos vartotojas mirė 2005 m.). Čiukčių, koriakų, itelmenų kalbos naudoja kiriliką, aliutorių kalba neturi rašto. Nė viena čiukčių šeimos kalba neturi oficialios kalbos statuso. Visoms šios šeimos kalboms gresia išnykimas. Kai kurie kalbininkai nelinkę išskirti savarankiškos čiukčių kalbų šeimos – jie kartu su eskimais-aleutais priskiria ją paleoazinių kalbų šeimai. Vis dėlto atidesni ir gilesni čiukčių ir eskimų-aleutų kalbų tyrinėjimai rodo šių kalbų ryškių skirtumų.

XXIII. JUKAGYRŲ KALBŲ ŠEIMA

Jukagyrių kalbų šeimą sudaro 2 retos, nykstančios kalbos, vartojamos Rusijai priklausančios Jakutijos šiaurės rytuose, Magadano srityje: šiaurės jukagyrių (arba tundros jukagyrių, vadulų) ir pietų jukagyrių (arba Kolymos jukagyrių, odulų) kalbos. Raštas

rusiška kirilika naudojamas nuo 1980 m. Anksčiau jukagyrai turėjo ideografinį raštą. Kalbančiųjų tik apie 370. Šiai šeimai skiriamos ir 2 mirusios kalbos: čuvanų ir omokų (abi išnyko XVIII a.). Kalbininkai šios šeimos kalbas bando sieti su eskimų-aleutų ir čiukčių kalbomis į vieną paleoazinių kalbų makrošeimą.

XXIV. JENISIEJAUS KALBŲ ŠEIMA

Sparčiai nykstanti maža kalbų šeima – iki XXI amžiaus išlikusios tik 2 šios šeimos kalbos: ketų kalba, kuria kalba maždaug 200 žmonių, naudoja kiriliką, ir mirštanti jugų kalba (1991 m. šią kalbą vartojo 2 žmonės, 2010 m. – 1 žmogus). Rusų šaltiniuose užfiksuotos dar kelios (jau prieš šimtus metų išnykusios) Jenisiejaus kalbų šeimos priklausiusios kalbos: arinų, asanų, kotų ir pumpokolų. Vartotos Šiaurės Sibire, Krasnojarsko krašto šiaurėje, Jenisiejaus upės aukštupyje (Rusija). Kai kurie kalbininkai bando šios šeimos kalbas skirti prie kinų-tibetiečių ar netgi Na-Dene (šiaurės indėnai) šeimų kalbų.

XXV. IZOLIUOTOS KALBOS

Izoliuotomis kalbomis laikomos vienišos kalbos, kurios neturi jokių genetinių ryšių su kitomis gyvosiomis pasaulio kalbomis. Faktiškai izoliuotoji kalba yra ir kalbų šeima, turinti tik 1 narį. Kai kurios kalbos tapo izoliuotomis istoriniais laikais, kai išnyko visos kitos joms giminiškos kalbos. Pvz., piraha kalba, vartojama Brazilijoje, yra paskutinė išlikusi indėnų Mura kalbų šeimos atstovė. Izoliuotas kalbas reikėtų skirti nuo neklasifikuotų kalbų. Neklasifikuotomis įvardijamos tos kalbos, apie kurias nėra surinkta pakankamai patikimų duomenų ir kurios nėra moksliskai iširtos (pvz., kai kurios Afrikos, Indonezijos, Papua Naujosios Gvinėjos, Amerikos indėnų ir kitos kalbos). Izoliuotomis įvardijamos tos kalbos, kurios yra iširtos, tačiau jokie jų genetiniai ryšiai su kitomis kalbomis nebuvo patikimai įrodyti. 2022 metų duomenimis, skiriamos 88 izoliuotos kalbos. Daugiausia tokių kalbų yra Šiaurės ir Pietų Amerikoje (indėnų kalbos): 18 Brazilijoje, 15 JAV, 9 Bolivijoje, 6 Peru, 3 Venesueloje ir kt. Po 7 izoliuotas kalbas yra Indonezijoje ir Papua Naujojoje Gvinėjoje. Izoliuotų kalbų yra ir Afrikoje (5, iš jų 2 – Tanzanijoje), Rusijoje, Pakistane, Nepale, Indijoje ir kt. Dauguma tokių kalbų yra arba jau mirusios (auširių, omurano kalbos Peru; čimariško, molalių kalbos JAV; makų kalba Venesueloje), arba turi labai mažą kalbančiųjų skaičių – nuo kelių tūkstančių iki kelių dešimčių ar net vienetų (pvz., tikuna kalba Brazilijoje, Kolumbijoje ir Peru – 48 000 kalbančiųjų, varao – 32 900 (Venesuela, Surinamas, Gajana), hatamų – 16 000 (Indonezija), zunių – 9 600 (JAV), kolų – 4 900 (Papua Naujoji Gvinėja), bangimių – 2 000 (Malis), nihalių – 2 000 (Indija), hadza – 1 000 (Tanzanija), serių – 750 (Meksika), abinomnų – 200 (Indonezija), aikana – 150 (Brazilija), kutenajų – 25 (Kanada), karokų – 12 (JAV), guato – 5 (Brazilija), ainu – 2 (Japonija). Prie izoliuotų kalbų skiriamos ir garsios mirusios šumerų, elamų kalbos. Europiečiams žinomiausia izoliuota kalba yra baskų.

Kalbininkai linksta manyti, kad **baskų kalba** yra vienintelė gyva likusi azijanių kalbų šeimos (jai priklausė garsios, jau mirusios šumerų ir etruskų kalbos) palikuonė. Kalbininkai taip pat kalba apie šios kalbos galimus genetinius ryšius su iberio-kaukaziečių makrošeimos kalbomis. Tačiau šiandien baskų kalba dažniausiai yra vadinama izoliuota vieniša kalba, nepriklausančia jokiai kalbų šeimai. Baskai

įsikūrę Pirėnų kalnuose Ispanijos šiaurėje ir Prancūzijos pietvakariuose. Baskiškai šnekančių yra nedaug – apie 600 000 (470 000 – Ispanijoje, 75 000 – Prancūzijoje). Ši kalba turi specialų regioninės kalbos statusą Ispanijoje (Baskijos ir Navaros regionuose). Raštas lotynų kalbos rašmenimis.

XXVI. NEKLASIFIKUOTOS KALBOS

Pasaulyje yra kalbų, kurios kol kas neklasifikuotos. Tos kalbos mažai tyrinėtos, duomenys neleidžia jų priskirti kuriai nors kalbų šeimai. Kai kurios kalbos neseniai išnykusios. Jos nelaikomos ir izoliuotomis kalbomis. Ateities tyrimai turėtų patikslinti jų vienokią ar kitokią statusą. 2022 metų pradžioje tokių kalbų buvo 51. Beveik pusė tokių kalbų yra indėnų (22; iš jų daugiausia Brazilijoje – 14, po 2 – Peru ir Kolumbijoje, po 1 – Haityje, Nikaragvoje, Argentinoje ir Venesueloje). Afrikoje neklasifikuotų kalbų yra 11, iš jų po 3 Etiopijoje ir Kamerūne, 2 Nigerijoje, po 1 – PAR, CAR ir Čade. Azijoje daugiausia neklasifikuotų kalbų yra Indonezijoje (10), po 1 – Indijoje, Kinijoje, Afganistane ir Papua Naujojoje Gvinėjoje. Dauguma tokių kalbų yra arba jau mirusios (bungų, yenių ir kasabių kalbos, Kamerūnas), arba turi labai mažą kalbančiųjų skaičių – nuo 10 tūkstančių iki kelių dešimčių (pvz., doso kalba Papua Naujojoje Gvinėjoje – 2 390 kalbančiųjų, kara – 4 800 (CAR), kimkių – 500 (Indonezija), šabo – 400 (Etiopija), murkimų – 290 (Indonezija), karabajų – 150 (Kolumbija), korubo – 26 (Brazilija), kembra – 20 (Indonezija), šanenava – 9 (Brazilija)).

XXVII. KREOLINĖS KALBOS

Kreolinės kalbos – tai kalbos mišrūnės, atsiradusios sumišus 2 ar daugiau kalbų. Kreolinės kalbos atsiranda iš **kalbų pidžinų**. Pidžinai atsiranda iš kitų kalbų mišinio. Jie skirtingomis kalbomis kalbančių asmenų vartojami kaip bendravimo priemonė. Pidžinų labai paprasta gramatika, nedaug sinonimų. Tokia kalba niekada nebūna gimtoji. Pidžinai atsiranda dėl ilgalaikio, reguliaraus kontakto tarp skirtingomis kalbomis kalbančių bendruomenių, iškilus poreikiui bendrauti. Pidžinai virsta kreolinėmis kalbomis, kai kartą, kurios tėvai kalbasi tarpusavyje pidžinu, išmoko savo vaikus šios kalbos kaip gimtosios. Dažnai kreolinė kalba pakeičia egzistuojantį kalbų mišinį ir tampa vietinės bendruomenės gimtąja kalba. Tačiau pidžinai ne visada virsta kreolinėmis kalbomis – jie gali mirti ar netekti savo reikšmės.

Kreolinės kalbos ilgą laiką buvo laikomos netikromis kalbomis, jomis kalbantys žmonės buvo laikomi nepilnaverčiai, atsilikę. XX a. viduryje lingvistai paskelbė, jog kreolinės kalbos jokių būdu nėra žemesnės už kitas. Pastaraisiais dešimtmečiais kreolinės kalbos išgyvena renesansą. Jos vis dažniau ir atviriau vartojamos literatūroje ir žiniasklaidoje, o dauguma vartotojų jas mėgsta ir jomis didžiuojasi. Dabar lingvistai tiria jas kaip atskiras kalbas. Dauguma jų sunormintos ir dėstomos vietinėse mokyklose ir universitetuose. Iš viso pasaulyje yra daugiau kaip 90 kreolinių kalbų. Jos grupuojamos pagal pirmines kalbas, kurių pagrindu, sumišus su negiminiškėmis vietinėmis kalbomis, susidarė: prancūzų kalbos (haitiečių kreolinė – 7 mln. kalbančiųjų (Haitis), seišelių kreolinė, seselva, – 81 000 Seišeliuose), portugalų kalbos (Žaliojo Kyšulio kreolinė kalba – 492 000 Žaliojo Kyšulio Respublikoje), ispanų kalbos (čavakano – 431 000 Filipinuose), anglų kalbos (krio – 6,4

mln. Siera Leonėje, tok pisinų – 4,1 mln. Papua Naujojoje Gvinėjoje, jamaikiečių kreolinė – 3 mln. Jamaikoje, havajiečių kreolinė – 1 mln. JAV Havajuose, bahamų kreolinė – 328 000 Bahamose, tobagų kreolinė – 300 000 Trinidade ir Tobage), arabų kalbos (arabų džuba – 1 mln. Pietų Sudane), malajų kalbos (betavių – 5 mln. Indonezijoje), hindi kalbos (andamanų hindi kreolinė – 10 000 Indijoje) ir kt. kalbų pagrindu susidariusios kreolinės kalbos. Kai kurios kalbos turi oficialios kalbos statusą: tok pisinų kalba Papua Naujojoje Gvinėjoje, bislama kalba Vanuatu, Žaliojo Kyšulio kreolinė kalba Žaliojo Kyšulio Respublikoje, sango kalba Centrinės Afrikos Respublikoje, kituba kalba Konge ir Kongo Demokratinėje Respublikoje, seišelių kreolinė (seselva) kalba Seišeliuose, haitiečių kreolinė kalba Haityje, tetunų kalba Rytų Timore. Dalis kreolinių kalbų yra išnykusios ar baigia nykti, jas išstumia superstratu buvusi anglų, prancūzų ar kita išmokta užsienio kalba.

XXVIII. ESPERANTO KALBA

Esperanto – labiausiai paplitusi dirbtinė kalba. Esperanto nėra ir niekada nebuvo gimtoji kalba jokiai tautai. Kalbos pavadinimas kilęs iš pseudonimo (Dr. Esperanto), kuriuo naudojosi Liudvikas Lazaris Zamenhofas spausdindamas pirmą savo darbą šia tema. Pažodžiui tai reiškia „tas, kuris tikisi“. Jis esperanto kalbos pagrindus 1887 m. paskelbė Varšuvoje. Esperanto kalba yra šnekamoji ir rašytinė. Jos leksikos pagrindas romaniškos ir germaniškos kilmės, sintaksė artima lotynų, slavų, lietuvių kalboms, dalyvių sistema panaši į lietuvių kalbos dalyvių sistemą. Esperanto kalbos morfemos yra savarankiškos ir gali būti beveik neribotai jungiamos prie bet kurios šaknies kaip izoliacinėse kalbose, pvz., kinų, tibetiečių. Žodžių daryba artima aglutinacinėms kalboms, pvz., turkų, mongolų, suahelių, suomių, japonų. Įkurta Visuotinė Esperanto Asociacija (UEA), kurią sudaro aktyviausi esperanto bendruomenės nariai, ji turi savo skyrius 62 šalyse. Bent šiek tiek šią kalbą moka šimtai tūkstančių, o gal ir milijonai žmonių. Esperantiškai kalbančių žmonių esama visose pasaulio šalyse, tarp jų ir Lietuvoje.

Pirmąją esperanto kalbos gramatiką Zamenhofas rašė Lietuvoje, Veisiejuose (Lazdijų rajonas). Todėl pagrįstai Lietuva, kaip ir Lenkija, laikoma esperanto kalbos tėvyne. Veisiejuose yra pastatyti du paminklai žymiajam esperanto kalbos kūrėjui. Kasmet esperanto kalba vyksta daugiau kaip šimtas tarptautinių konferencijų ir susitikimų – be jokių vertėjų. Didžiausi tokie susitikimai yra Pasauliniai esperantininkų kongresai, Vilniuje toks kongresas vyko 2005 metais.

PRIEDAI

**25 lentelė. DIDŽIAUSIOS PASAULIO KALBOS
(gimtosios kalbos, turinčios per 80 milijonų kalbančiųjų)**

Nr.	Gimtoji kalba	Žmonių skaičius (mln.)
1.	Kinų kalba	1 320
2.	Ispanų kalba	485
3.	Arabų kalba	400
4.	Hindi kalba	395
5.	Anglų kalba	390
6.	Portugalų kalba	233
7.	Bengalų kalba	230
8.	Rusų kalba	160
9.	Japonų kalba	127
10.	Prancūzų kalba	125
11.	Pandžabų kalba	115
12.	Vokiečių kalba	100
13.	Telugų kalba	95
14.	Marathų kalba	90
15.	Tamilų kalba	85
16.	Turkų kalba	83
17.	Korėjiečių kalba	82

**26 lentelė. DIDŽIAUSIOS PASAULIO KALBOS
(turinčios per 100 milijonų kalbančiųjų)**

Nr.	Gimtoji kalba ir antroji kalba	Žmonių skaičius (mln.)
1.	Kinų kalba	1 520
2.	Anglų kalba	1 400
3.	Arabų kalba	700
4.	Hindi kalba	600
5.	Ispanų kalba	543
6.	Bengalų kalba	268
7.	Prancūzų kalba	267
8.	Portugalų kalba	258
9.	Rusų kalba	257
10.	Urdu kalba	230
11.	Vokiečių kalba	135
12.	Japonų kalba	128
13.	Pandžabų kalba	117
14.	Marathų	100

27 lentelė. DIDŽIAUSIOS PASAULIO KALBŲ ŠEIMOS (1)

Nr.	Kalbų šeima	Kalbančiųjų skaičius mln.
1.	Indoeuropiečių (<i>ide</i>) šeima	3 440
2.	Kinų-tibetiečių šeima	1 650
3.	Afrazijiečių šeima	680
4.	Nigerio-Kongo makrošeima (afrikiečiai)	650
5.	Austroneziečių makrošeima	420
6.	Dravidų šeima	300
7.	Tiurkų (turkų-totorių) šeima	200
8.	Japonų šeima	130
9.	Tajų-kadajų (kra-dai) šeima	120
10.	Austroazijiečių šeima	110

28 lentelė. DIDŽIAUSIOS PASAULIO KALBŲ ŠEIMOS (2)

Nr.	Kalbų šeima	Kalbų skaičius
1.	Nigerio-Kongo makrošeima (afrikiečiai)	1 551
2.	Austroneziečių makrošeima	1 257
3.	Trans-Naujosios Gvinėjos šeima (papasų)	481
4.	Kinų-tibetiečių šeima	457
5.	Indoeuropiečių (<i>ide</i>) šeima	446
6.	Afrazijiečių šeima	382
7.	Australiečių makrošeima	380
8.	Nilo-Sacharos makrošeima (afrikiečiai)	207
9.	Otomangų šeima (indėnų)	178
10.	Austroazijiečių šeima	167
11.	Tajų-kadajų (kra-dai) šeima	91
12.	Dravidų šeima	86
13.	Tupių šeima (indėnų)	76

29 lentelė. ŠALYS, KURIOSE VARTOJAMA DAUGIAUSIA KALBŲ

Nr.	Šalis	Žemynas	Kalbų skaičius
1.	Papua Naujoji Gvinėja	Okeanija	852
2.	Indonezija	Azija	722
3.	Nigerija	Afrika	531
4.	Indija	Azija	463
5.	Australija	Australija	402
6.	Kinija	Azija	306
7.	Meksika	Šiaurės Amerika	294
8.	Kamerūnas	Afrika	284
9.	Brazilija	Pietų Amerika	238
10.	JAV	Šiaurės Amerika	237
11.	Kongo Demokratinė Respublika	Afrika	215
12.	Filipinai	Azija	186
13.	Malaizija	Azija	133
14.	Čadas	Afrika	133
15.	Tanzanija	Afrika	128
16.	Mianmaras	Azija	122
17.	Nepalas	Azija	121
18.	Rusija	Europa, Azija	119
19.	Vanuatu	Okeanija	113
20.	Vietnamas	Azija	110
21.	Peru	Pietų Amerika	105

30a lentelė. ANGLŲ KALBOS VARTOJIMAS EUROPOJE

(šalys, kuriose anglų kalba yra valstybinė kalba)

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	Didžioji Britanija	60
2.	Airija	4,6
3.	Malta	0,42

30b lentelė. ANGLŲ KALBOS VARTOJIMAS AMERIKOJE
(šalys, kuriose anglų kalba yra valstybinė kalba)

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	JAV	300
2.	Kanada	30
3.	Puerto Rikas	1,6
4.	Trinidadas ir Tobagas	1,3
5.	Belizas	0,24
6.	Gajana	0,1
7.	Antigva ir Barbuda	0,09
8.	Jamaika	0,09
9.	Dominika	0,07
10.	Sent Lusija	0,05
11.	Bahamos	0,04
12.	Barbadosas	0,04
13.	Sent Vinsentas ir Grenadinai	0,02
14.	Grenada	0,01
15.	Sent Kitsas ir Nevis	0,01

30c lentelė. ANGLŲ KALBOS VARTOJIMAS AFRIKOJE
(šalys, kuriose anglų kalba yra valstybinė kalba)

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	Nigerija	111
2.	Uganda	29
3.	Pietų Afrikos Respublika (PAR)	15,9
4.	Gana	9,8
5.	Kamerūnas	9,8
6.	Tanzanija	6
7.	Zimbabvė	5,5
8.	Kenija	4,4
9.	Zambija	3
10.	Ruanda	1,5
11.	Malavis	1
12.	Botsvana	1
13.	Siera Leonė	0,9
14.	Lesotas	0,5
15.	Namibija	0,32
16.	Mauricijus	0,2
17.	Liberija	0,15
18.	Esvatinis	0,08
19.	Gambija	0,06
20.	Seišeliai	0,04

30d lentelė. ANGLŲ KALBOS VARTOJIMAS AZIJOJE
(šalys, kuriose anglų kalba yra valstybinė kalba)

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	Indija	265
2.	Filipinai	50
3.	Pakistanas	25
4.	Singapūras	4,1
5.	Brunėjus	0,14

30e lentelė. ANGLŲ KALBOS VARTOJIMAS OKEANIJOJE**(šalys, kuriose anglų kalba yra valstybinė kalba)**

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	Australija	22
2.	Naujoji Zelandija	4
3.	Papua Naujoji Gvinėja	3,2
4.	Fidžis	0,2
5.	Salamono Salos	0,2
6.	Vanuatu	0,13
7.	Samoa	0,11
8.	Mikronezija	0,06
9.	Maršalo Salos	0,06
10.	Kiribatis	0,03
11.	Palau	0,02
12.	Kuko Salos	0,02
13.	Nauru	0,01
14.	Tuvalu	0,01

31 lentelė. ISPANŲ KALBOS VARTOJIMAS**(šalys, kuriose ispanų kalba yra valstybinė kalba)**

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
EUROPA		
1.	Ispanija	46,5
AMERIKA		
1.	Meksika	125
2.	Kolumbija	49
3.	Argentina	45,1
4.	Peru	28,2
5.	Venesuela	28,1
6.	Čilė	19
7.	Ekvadoras	17
8.	Gvatemala	15,9
9.	Bolivija	11,5
10.	Kuba	11,1
11.	Dominikos Respublika	10,5
12.	Hondūras	9,2
13.	Paragvajus	6,7
14.	Salvadoras	6,5
15.	Nikaragva	6,3
16.	Kosta Rika	5,1
17.	Panama	4,2
18.	Urugvajus	3,5
19.	Puerto Rikas	3,1
AFRIKA		
1.	Pusiaujo Gvinėja	0,32

32 lentelė. PORTUGALŲ KALBOS VARTOJIMAS**(šalys, kuriose portugalų kalba yra valstybinė kalba)**

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
1.	Brazilija (Pietų Amerika)	211
2.	Angola (Afrika)	18,1
3.	Mozambikas (Afrika)	13,1
4.	Portugalija (Europa)	10
5.	Žalasis Kyšulys (Afrika)	0,4
6.	Bisau Gvinėja (Afrika)	0,4
7.	San Tomė ir Prinsipė (Afrika)	0,2
8.	Rytų Timoras (Azija)	0,01

33 lentelė. PRANCŪZŲ KALBOS VARTOJIMAS
(šalys, kuriose prancūzų kalba yra valstybinė kalba)

Nr.	Šalis	Kalbančiųjų skaičius (mln.)
EUROPA		
1.	Prancūzija	64
2.	Belgija	9,6
3.	Šveicarija	5,7
4.	Liuksemburgas	0,55
5.	Monakas	0,037
AMERIKA		
1.	Kanada	11
2.	Haitis	4,7
AFRIKA		
1.	Kamerūnas	10
2.	Kongo Demokratinė Respublika	8,7
3.	Drambio Kaulo Krantas	8,2
4.	Togas	5,7
5.	Madagaskaras	5,2
6.	Burkina Fosas	4,7
7.	Senegalas	4,2
8.	Beninas	3,8
9.	Gvinėja	3,3
10.	Kongas	3,2
11.	Malis	3,2
12.	Nigeris	2,8
13.	Čadas	2
14.	Gabonas	1,4
15.	Centrinės Afrikos Respublika (CAR)	1,4
16.	Ruanda	0,7
17.	Džibutis	0,5
18.	Komorai	0,2
19.	Seišeliai	0,05
AZIJA IR OKEANIJA		
1.	Vanuatu	0,1

KONTROLINIAI KLAUSIMAI IR UŽDUOTYS

1. Kiek yra pasaulyje kalbų?
2. Kiek yra pasaulyje kalbų šeimų?
3. Kuriai pasaulio kalbų šeimai priklauso lietuvių kalba?
4. Įrašykite, kur kurios baltų gentys (kuršiai, prūsai, jotvingiai, sėliai, žiemgaliai) gyveno:
 - a) dabartinės Latvijos vidurinėje dalyje ir vidurio Lietuvos šiaurėje gyveno
 - b) dabartinės Latvijos pietrytinėje dalyje ir dabartinėje šiaurės rytų Lietuvoje gyveno
 - c) vakarinėje Latvijos dalyje bei dabartinės Žemaitijos vakaruose gyveno
 - d) pietvakarinėje Lietuvos dalyje ir Lenkijos šiaurės rytinėje dalyje gyveno
 - e) Karaliaučiaus (dabartinė Kaliningrado sritis, priklauso Rusijai) krašte gyveno
5. Kuriose šalyse vartojamos indoeuropiečių kalbų šeimos (*ide*) kalbos? Išvardykite ir parodykite jas „Pasaulio kalbų žemėlapyje“ [6].
6. Išvardykite kalbas, kurios sudaro indoeuropiečių (*ide*) kalbų šeimos: a) baltų šaką, b) slavų šaką, c) germanų šaką, d) romanų šaką, e) keltų šaką, f) iranėnų šaką, g) indų šaką.
Parodykite „Pasaulio kalbų“ [6] ir „Europos kalbų“ [7] žemėlapiuose visas *ide* kalbų šakas ir joms priklausančias kalbas.
7. Kurias žinote mirusias indoeuropiečių šeimos kalbas? Nurodykite, kurioms kalbų šakoms jos priklausė.
8. Kurios indoeuropiečių šeimos kalbos yra plačiausiai vartojamos pasaulyje? Nurodykite šalis, kuriose tos kalbos vartojamos.
9. Nurodykite tas indoeuropiečių šeimos kalbas, kuriomis šneka mažiau nei 1 milijonas žmonių. Kuriose šalyse tos kalbos vartojamos? Suskirstykite jas į *ide* šakas.
10. Kurios indoeuropiečių šeimos kalbos naudoja ne lotyniškus rašmenis?
11. Kurioms *ide* šakoms priklauso mūsų gimtosios kalbos kaimynės – latvių, rusų, baltarusių, lenkų ir švedų kalbos?
12. Aptarkite plačiau afrazijiečių, uraliečių, tiurkų, ibero-kaukaziečių, dravidų ir kinų-tibetiečių kalbų šeimas. Nurodykite tų šeimų kalbas, parodykite jas „Pasaulio kalbų“ žemėlapyje.
13. Ką žinote apie australiečių ir indėnų kalbas? Kokios priežastys lėmė, kad jos taip sunyko? Kurios kalbos yra labiausiai puoselėjamos, turi valstybinių kalbų statusą?
14. Aptarkite afrikiečių kalbas. Parodykite didžiausias jų kalbas „Pasaulio kalbų“ žemėlapyje.
15. Išvardinkite austroazijiečių ir austroneziečių šeimų kalbas, parodykite jas „Pasaulio kalbų“ žemėlapyje.
16. Aptarkite mažąsias pasaulio kalbų šeimas. Suraskite jas „Pasaulio kalbų“ žemėlapyje.
17. Iki pat XX a. pabaigos korėjiečių ir japonų kalbos buvo laikomos izoliuotomis kalbomis. Kodėl jų statusas pasikeitė XXI amžiuje?
18. 2022 metų pradžioje buvo nurodoma, kad yra 51 neklasifikuota kalba. Pasvarstykite, kokios priežastys lemia, kad jų vis dar negalima suklasifikuoti (priskirti vienai ar kitai pasaulio kalbų šeimai)?

19. Paaiškinkite, kokie skirtumai yra tarp izoliuotų ir neklasifikuotų kalbų.
20. Pasvarstykite, kokios priežastys lemia, kad kalbos nyksta, miršta. Nurodykite jums žinomas mirusias kalbas.
21. Pasidomėkite, kokios priežastys lėmė, kad XX a. sunyko uraliečių šeimos finų šakai priklausanti karelių kalba.
22. Kaip manote, kokių veikslių reiktų imtis, kad būtų sustabdytas grėsmingai nykstančių kalbų nykimo procesas.
23. Nykstančios kalbos atgimimą gali paskatinti įvairiausi (net ir netikėčiausi) veiksniai. Pasidomėkite, kokia kalba 2012 metų Eurovizijos dainų konkurse Rusijai atstovavusi „Buranovo močiučių“ („Buranovskije babuški“) grupė atliko savo kūrinį. Kokiai kalbų šeimai priklauso ta kalba?
24. Ar yra pasaulyje kalbų, kurios neturi rašto (tomis kalbomis neužrašomi jokie tekstai, nekuriama literatūra, neleidžiami laikraščiai ir pan.)?
25. Kokie dažniausi naudojami pasaulio kalbų rašto tipai?
26. Pasidomėkite, kuo svarbi fonetinio rašto atsiradimui finikiečių kalba (dabar jau mirusi)? Kokiai kalbų šeimai priklauso ši kalba? Kur ji buvo vartojama?
27. 44-uoju JAV prezidentu tapo afroamerikietis Barakas Obama (Barack Obama). Jo tėvas kilęs iš Kenijos. Kokia kalba Barako Obamos seneliai ir tėvas vaikystėje kalbėjo (paieškokite informacijos internete), kokiai šeimai priklauso ta kalba.
28. Kurios iš nurodytų kalbų yra giminiškos lietuvių kalbai (pabraukite): anglų, hebrajų, kartvelų, osetinų, maršaliečių, japonų, turkų, armėnų, azerbaidžaniečių, persų, tadžikų, hindi, puštų (afganų), estų, lenkų, vengrų, arabų, somaliečių, prancūzų, vokiečių, italų, khmerų, suomių, totorių, rumunų, karaimų, nepalų, kečujų, airių, portugalų, taju, tibetiečių, bengalų, latvių, kroatų, hausų, prūsų, bulgarų, čekų, ispanų, lotynų, filipinų, laosiečių (lao), sanskrito, tamilų, oromų, kurdų, baskų, švedų, norvegų, albanų, graikų, bosnių, mjanmų, čečėnų, kirgizų, olandų.
29. Pasvarstykite, kurios iš čia nurodomų *ide* kalbų (lietuvių, armėnų, vokiečių, persų, islandų, lenkų, prancūzų) yra giminiškai labiau artimos anglų kalbai, kurios – mažiau. Kodėl taip manote?
30. Nurodykite populiariausias Europos, Amerikos, Australijos, Afrikos, Azijos ir Okeanijos kalbas. Parodykite jas „Pasaulio kalbų“ ir „Europos kalbų“ žemėlapiuose.
31. Nurodykite pasaulio šalis, kuriose vartojama per 150 vietinių kalbų. Atsakymą pagrįskite statistiniais duomenimis.
32. Kuri didelė *ide* iranėnų kalba (žr. 10 lentelę) išsibarsčiusi keliose šalyse, o ja kalbanti tauta nesukūrusi valstybės?
33. Paaiškinkite, kaip suprantate terminą kreolinės kalbos. Ar galima teigti, kad kreolinių kalbų gali atsirasti vis daugiau? Atsakymą argumentuokite.
34. Perskaitykite Liudviko Zamenhofo žodžius (iš kalbos, 1907 metais pasakytos Londone), kurie iškalti Veisiejuose (Lazdijų rajonas) jam skirto paminklo papėdėje: „Tu stovi dabar man akyse, mano brangioji Lietuva, mano nelaiminga Tėvyne, kurios aš niekada negalėsiu pamiršti, nors palikau tave dar vaikystėje. Tu, kurią aš nuolat sapnuoju, kurios mano širdyje negalės pakeisti joks kitas žemės kampelis“. Pasidomėkite, kokiomis dviem kalbomis šie žodžiai iškalti paminkle? Su kurios kalbos atsiradimu siejami Veisiejai, Lietuva, Zamenhofas?
35. Kiek yra oficialių Europos Sąjungos kalbų? Kurios iš šių kalbų yra indoeuropietiškos (nurodykite, kurioms *ide* kalbų šakoms jos priklauso), o kurios neindoeuropietiškos (nurodykite, kurioms kalbų šeimoms jos priklauso). Parodykite visas ES oficialiąsias kalbas „Europos kalbų“ žemėlapyje.

36. Jungtinių Tautų oficialiosios kalbos yra šešios. Išvardinkite šias kalbas, pasakykite, kuriai kalbų šeimai priklauso, parodykite jas „Pasaulio kalbų“ žemėlapyje.
37. Pasirenkite kontroliniam darbui iš pasaulio kalbų genealoginės klasifikacijos. Atlikite siūlomus pratimus. Nurodykite, kurioms pasaulio kalbų šeimoms ar jų šakoms priklauso išvardytos kalbos (reikiamuose langeliuose pažymėkite pliuso ženklą – taip, kaip pateiktame 1 pratime su atsakymais).

Siūlomi pratimai skirstytini į 4 grupes:

- * 1–4 pratimai skirti indoeuropiečių šeimos kalbų detalesnei klasifikacijai;
- * 5–6 pratimai skirti pasaulio kalbų šeimų analizei;
- * 7–8 pratimai irgi skirti pasaulio kalbų šeimų ir jų kalbų analizei, čia tik *ide* šeima suskirstyta dar papildomai į šakas;
- * 9–13 pratimai yra nebaigti – studentas pats gali užpildyti tuščias grafas ir savarankiškai pasitikrinti savo žinias iš pasaulio kalbų genealoginės klasifikacijos.

Analizuojant šioje knygoje teikiamą medžiagą, dirbant savarankiškai, atliekant užduotis, vertėtų padirbėti ir su „Pasaulio kalbų“ [6] bei „Europos kalbų“ [7] žemėlapiais .

Stud. _____

Užduotys (klausimai) <i>ide kalba</i>	Atsakymai <i>ide kalbų šaka</i>																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	baltai	slavai	germanai	italikai (romanai)	keltai	graikai	albanai	armėnai	iranėnai	indai	anatolai	tocharai					
persų	1								+								
islandų	2		+														
prancūzų	3			+													
prūsų	4	+															
hetitų	5										+						
sanskrito	6									+							
ispanų	7			+													
bulgarų	8		+														
lietuvių	9	+															
danų	10		+														
vokiečių	11		+														
kroatų	12		+														
hindi	13									+							
rusų	14		+														
graikų	15					+											
bretonų	16				+												
katalonų	17			+													
škotų gėlų	18				+												
makedonų	19		+														
norvegų	20			+													
armėnų	21							+									
nepalų	22									+							
pandžabų	23									+							
lotynų	24			+													
tadžikų	25								+								
sorbų (lužicų)	26		+														
valų (velsų)	27				+												
anglų	28		+														
sinhalų	29									+							
jotvingių	30	+															

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) <i>ide kalba</i>	Atsakymai <i>ide kalbų šaka</i>																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	baltai	slavai	germanai	italikai (romanai)	keltai	graikai	albanai	armėnai	iranėnai	indai	anatolai	tocharai					
žiemgalių	1																
maldyvų	2																
rusų	3																
ispanų	4																
švedų	5																
sanskrito	6																
latvių	7																
armėnų	8																
avestos	9																
persų	10																
fareų	11																
kašmyrų	12																
kuršių	13																
korsikiečių	14																
vokiečių	15																
slovėnų	16																
bretonų	17																
škotų	18																
portugalų	19																
gudžaratų	20																
beludžių	21																
afrikanų	22																
juodkalniečių	23																
rumunų	24																
airių	25																
vedų	26																
osetinių	27																
katalonų	28																
bulgarų	29																
olandų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) <i>ide kalba</i>	Atsakymai <i>ide kalbų šaka</i>																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	baltai	slavai	germanai	italikai (romanai)	keltai	graikai	albanai	armėnai	iranėnai	indai	anatolai	tocharai					
prūsų	1																
tocharų B	2																
senoji graikų	3																
latvių	4																
maldyvių	5																
bulgarų	6																
sanskrito	7																
armėnų	8																
lotynų	9																
kanaujų	10																
tadžikų	11																
ukrainiečių	12																
hetitų	13																
osetinių	14																
nepalų	15																
slovakų	16																
bretonų	17																
liuksemburgieč.	18																
kurdų	19																
urdu	20																
jotvingių	21																
prancūzų	22																
bengalų	23																
bhodžpurių	24																
bosnių	25																
orijų	26																
reto-romanų	27																
meniečių	28																
baltarusių	29																
vedų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) <i>ide kalba</i>	Atsakymai <i>ide kalbų šaka</i>																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	baltai	slavai	germanai	italikai (romanai)	keltai	graikai	albanai	armėnai	iranėnai	indai	anatolai	tocharai					
galisų	1																
romų (čigonų)	2																
marathų	3																
jidiš	4																
škotų gėlų	5																
latvių	6																
prancūzų	7																
puštų (afganų)	8																
asamų	9																
hetitų	10																
ukrainiečių	11																
portugalų	12																
urdu	13																
armėnų	14																
vandalų	15																
islandų	16																
slovėnų	17																
makedonų	18																
šiaurės fryzų	19																
albanų	20																
škotų	21																
kornų	22																
sėlių	23																
bosnių	24																
graikų	25																
italų	26																
talyšų	27																
olandų	28																
prūsų	29																
bengalų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i>	afrazijiečiai	afrikiečiai	tiurkai	australiečiai	austrozijiečiai	austroneziečiai	tajai-kadajai	dravidai	dirbtinės kalbos	uraliečiai	ibero-kaukaziečiai	indėnai	izoliuotos kalbos	kinai-tibetiečiai	papasai	japonai
karaimų	1																
vengrų	2																
portugalų	3																
kečujų	4																
čečėnų	5																
dari	6																
karelų	7																
kurdų	8																
yoruba	9																
olandų	10																
indoneziečių	11																
tamilų	12																
prūsų	13																
hebrajų	14																
serbų	15																
udmurtų	16																
turkmėnų	17																
armėnų	18																
okinavų	19																
vietnamiečių	20																
arabų	21																
tajų	2																
ispanų	23																
esperanto	24																
khmerų	25																
kartvelų	26																
škotų	27																
kazachų	28																
puštų (afganų)	29																
suomių	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i>	afrazijiečiai	ibero-kaukaziečiai	dravidai	tiurkai	kinai-tibetiečiai	tėjai-kadajai	uraliečiai	austrozijiečiai	austroneziečiai	japonai	papuasai	australiečiai	afrikiečiai	indėnai	izoliuotos kalbos	kreolinės kalbos
finikiečių	1																
hausų	2																
javiečių	3																
aimarų	4																
somalių	5																
baskų	6																
norvegų	7																
laosiečių (lao)	8																
malajalų	9																
filipinų	10																
haitiečių kreolinė	11																
totorių	12																
lenkų	13																
mjanmų	14																
maorių	15																
japonų	16																
svanų	17																
suahelių	18																
rusų	19																
tibetiečių	20																
esperanto	21																
lietuvių	22																
lezginų	23																
maithilių	24																
kirgizų	25																
šumerų	26																
balių	27																
samių (lapių)	28																
kanadų (kanarų)	29																
anglų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i>	afrazijiečiai	afrikiečiai	tiurkai	australiečiai	austrozijiečiai	austroneziečiai	korėjiečiai	dravidai	mongolai	uraliečiai	ibero-kaukaziečiai	indėnai	izoliuotos kalbos	kinai-tibetiečiai	papuasai	tajai-kadajai
khmerų	1																
hindi	2																
uzbekų	3																
farerų	4																
suahelių	5																
rumunų	6																
egiptiečių	7																
actekų	8																
fryzų	9																
megrelų	10																
tamilų	11																
baskų	12																
maltiečių	13																
sanskrito	14																
lotynų	15																
tajų	16																
turkų	17																
estų	18																
islandų	19																
urdu	20																
karaimų	21																
albanų	22																
babiloniečių	23																
udmurtų	24																
osetinų	25																
gvaranių	26																
sindhų	27																
galisų	28																
abchazų	29																
korėjiečių	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i> baltai	<i>ide</i> slavai	<i>ide</i> germanai	<i>ide</i> italikai (rom.)	<i>ide</i> keltai	<i>ide</i> iranėnai	<i>ide</i> indai	kitos <i>ide</i> šakos	afrazijiečiai	tiurkai	uraliečiai	ibero-kaukazičiai	kinai-tibetiečiai	mongolai	afrikiečiai	dravidai	tajai-kadajai
persų	1																
kazachų	2																
amharų	3																
afrikanų	4																
tamilų	5																
maldyvų	6																
makedonų	7																
zhuangų	8																
prancūzų	9																
turkmėnų	10																
sėlių	11																
čekų	12																
farerų	13																
estų	14																
graikų	15																
jotvingių	16																
švedų	17																
sen. aramėjų	18																
korsikiečių	19																
bretonų	20																
kartvelų	21																
katalonų	22																
tadžikų	23																
slovėnų	24																
kurdų	25																
mongolų	26																
nepalų	27																
suahelių	28																
azerbaidžaniečių	29																
hausų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i> baltai	<i>ide</i> slavai	<i>ide</i> germanai	<i>ide</i> italikai (rom.)	<i>ide</i> keltai	<i>ide</i> iranėnai	<i>ide</i> indai	kitos <i>ide</i> šakos	afrazijiečiai	tiurkai	uraliečiai	ibero-kaukaziečiai	kinai-tibetiečiai	austroazijiečiai	tajai-kadajai	dravidai	austroneziečiai
teluų	1																
ukrainiečių	2																
udmurtų	3																
lietuvių	4																
indoneziečių	5																
ingušų	6																
airių	7																
turkų	8																
hebrajų	9																
danų	10																
lezginų	11																
ispanų	12																
katalonų	13																
vengrų	14																
malajų	15																
italų	16																
totorių	17																
tadžikų	18																
armėnų	19																
babiloniečių	20																
sanskrito	21																
malagasių	22																
laosiečių (lao)	23																
baskų	24																
sardinų	25																
vakarų fryzų	26																
khmerų	27																
mjanmų	28																
albanų	29																
arabų	30																

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) <i>ide kalba</i>	Atsakymai <i>ide kalbų šaka</i>																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	baltai	slavai	germanai	italikai (romantai)	keltai	graikai	albanai	armėnai	iranėnai	indai	anatolai	tocharai					
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	
11																	
12																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19																	
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i>	afrazijiečiai	afrikiečiai	tiurkai	australiečiai	austrozijiečiai	austroneziečiai	papasai	dravidai	mongolai	uraliečiai	ibero-kaukaziečiai	indėnai	izoliuotos kalbos	kinai-tibetiečiai	tėjai-kadajai	japonai
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	
11																	
12																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19																	
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	

Įvertinimas _____

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
	<i>ide</i> baltai	<i>ide</i> slavai	<i>ide</i> germanai	<i>ide</i> italikai (rom.)	<i>ide</i> keltai	<i>ide</i> iranėnai	<i>ide</i> indai	kitos <i>ide</i> šakos	afrazijiečiai	uraliečiai	tiurkai	ibero-kaukazičiai	kinai-tibetiečiai	austroneziečiai	austrozijiečiai	dravidai	indėnai
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	
11																	
12																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19																	
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	

Įvertinimas _____

13 pratimas _____ kursas _____ grupė _____ pogrupis

Stud. _____

Užduotys (klausimai) Kalba	Atsakymai Kalbų šaka																
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1																	
2																	
3																	
4																	
5																	
6																	
7																	
8																	
9																	
10																	
11																	
12																	
13																	
14																	
15																	
16																	
17																	
18																	
19																	
20																	
21																	
22																	
23																	
24																	
25																	
26																	
27																	
28																	
29																	
30																	

Įvertinimas _____

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. <https://www.ethnologue.com>
2. Babickienė Z., Venckutė R. *Kalbos mokslo pagrindai* – Vilnius, 2013.
3. Gamkrelidze T.V., Ivanov V.V. *Indo-European and the Indo-Europeans* – Berlin-New York, 1994.
4. Gunnemark E.V. *Countries, peoples and their languages* – Gothenburg, 1992.
5. Kavaliauskas V. *Pasaulio kalbos* – Vilnius, 2010.
6. Kavaliauskas V. *Pasaulio kalbos* (žemėlapis) – Vilnius, 2005.
7. Kavaliauskas V. *Europos kalbos* (žemėlapis) – Vilnius, 2005.
8. *Lietuvių kalbos enciklopedija* /sud. Morkūnas K., red. Ambrasas V./ – Vilnius, 2008.
9. Mažiulis V. *Pasaulio tautų kalbos* – Vilnius, 2001.
10. Palionis J. *Kalbos mokslo pradmenys* – Vilnius, 1999.
11. Price G. *Encyclopedia of the languages of Europe* – O., 2000.
12. Tarvydas S. *Indoeuropiečiai* – Vilnius, 1970.
13. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* T.1–25 – Vilnius, 2001–2015.
14. Zinkevičius Z. *Kalbotyros pradmenys* – Kaunas, 1980.
15. <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimvardziai/valstybiu-ir-ju-sostiniu-pavadinimai>

Šis puslapis specialiai paliktas tuščias ...